

Mexický stranický systém: prerod demokracie

Michal Mochťak¹

Abstract

The paper introduces transformation of Mexican party system and changes in Mexican democracy in second half of 20th and beginning of 21st century. Analytical framework consists of description of milestones in Mexican party system and effort to evaluate electoral data in broader context of democracy.

Key words: Mexico, party system, elections, democracy

Úvod

Mexická demokracia, nech už ju hodnotíme akokoľvek skepticky, sa v posledných dvoch desaťročiach transformuje do podoby, ktorú je možné postupne označiť za štandardnú. Tlaky, ktoré existovali vnútri systému a podmienili inštitucionálne zmeny, znamenali postupné oslabovanie dominantnej pozície PRI, ktorá monopolizovala moc takmer šesť desaťročí modernej histórie Mexika. Dvadsať rokov po prvom záchveve sa systéme ako tak stabilizoval na základoch, ktoré súčasné elity vystavali znova, prakticky od nuly.

Cieľom práce je charakterizovať premenu systému politických strán Spojených štátov mexických (ďalej Mexiko), ktorá korešponduje s evolúciou mexickej demokracie za posledných približne dvadsať rokov, pričom hlavný akcent je kladený na inštitucionálne zmeny v systéme. Táto analýza sa uskutoční na pozadí najskôr hegemónického a následne predominantného postavenia PRI, ako prejavu unimodálnej koncentrácie moci.²

V texte budú predstavené hlavné dynamické zmeny, kontinuálne prebiehajúce zhruba od polovice 20. storočia, v ktorých kontexte sa následne prejavuje charakter súčasného stranického

¹ Autor je študentom magisterských oborov Politológie a Bezpečnostných a strategických štúdií na Masarykovej univerzite v Brne (mochtak@gmail.com).

² Sartori, G. (2005): *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, s. 133.

systemu, pričom sa tak deje v kontraste s tým predošlým. Strata dominancie PRI mexickému straníckemu systému nebola náhodná a ako bude ukázane v texte, príčiny, ktoré k tomu viedli, boli následkom neustálej erózie základov z 30. rokov minulého storočia. Cieľom práce rozhodne nie je podať vyčerpávajúci opis zmien, ktoré v danej perióde prebehli, ale predovšetkým vykresliť základné orientačné body pre pochopenie špecifického prostredia mexickej demokracie z konca 20. a začiatku 21. storočia. Text si nekladie za cieľ hodnotiť režim z pohľadu štúdia nedemokratických režimov či demokracie, ale primárne pojať stranický systém ako istý druh výstupu (output) z mocenského usporiadania elít a ich podpory na pozadí inštitútu volieb. Pozornosť bude venovaná predovšetkým kongresovým voľbám, v ktorých dynamike možno popísať zmeny mexického politického systému – väzba stranického systému na prezidentské voľby je sekundárna (je to následok nižšej možnosti evaluovať jemné nuancie zmien v podpore jednotlivých strán a výhradnom monopole PRI na prezidentský úrad v 20. str.).

Pri hľadaní odpovedí na otázky spojené s charakterom systému sú rozoznané viaceré špecifiká typické pre Latinskú Ameriku, pričom závery v mnohom podobné Európe majú iný kvalitatívny odtieň. Inštitút volieb a volebné reformy, ktoré v straníckom systéme Mexika odzrkadľovali kontinuálnu premenu pomerov, sú vnímané ako kľúčové elementy vplývajúce na kvalitu demokracie, čoho následkom je i zvýšený dôraz na ich analýzu. V práci sa postupuje po časovej osi, kde sú predovšetkým po roku 1988 prezidentské sexenia (6-ročné prezidentské obdobie) vnímané ako základné orientačné body.

PRI A „JEJ“ STRANÍCKY SYSTÉM: VZOSTUP A PÁD

Proces formovania súčasnej podoby stranického systému siaha do prvej polovice minulého storočia, konkrétne roku 1929, keď Plutarco Elías Calles reagoval na vlny nepokojov, ktoré sa objavovali periodicky od konca revolúcie pri každej voľbe prezidenta. Calles vytvoril stranu, ktorá sa stala synonymom pre stranický systém Mexika dvadsiateho storočia. Národná revolučná strana (Partido Nacional Revolucionario) postupne prerastala štruktúrami štátu a prostredníctvom svojich kandidátov monopolizovala takmer každú verejnú funkciu.³ PNR dominovala s

³ Pozri Purcell, J. F. H.; Purcell, S. K. (1976): *Machine Politics and Socio-economic Change in Mexico*. In: Wilkie, J. W.; Meyer, M. C.; de Wilkie, E. M. (eds.): *Contemporary Mexico: Papers of the IV International Congress on Mexican History*. Berkeley: University of California Press.; Horcasitas, R. P. (2007): *La consolidación del nuevo*

politickou agendou, ktorej základy boli položené na v istom smere historickom projekte, spočívajúcom na štátnej industrializácii a sporadických sociálnych reformách, ktorých jediným cieľom bolo demonštrovať ohľaduplnosť k masovému voličstvu. Tento model trval takmer šesť desaťročí, pričom zmena prišla na konci osemdesiatych rokov.⁴

Prvé problémy sa však objavili už oveľa skôr a súviseli s ekonomickým zázrakom, ktorý Mexiko po 2. svetovej vojne prežívalo. Snaha PNR vytvoriť sebestačný štát, ktorý by dokázal svojimi produktmi a postavením konkurovať vtedajším vyspelým krajinám sveta, bola v istom smere prijateľnou stratégiou, ktorá však mala i svoje temné stránky. Nárast HDP, rozvoj priemyslu a sťahovanie ľudí do miest, hromadilo problémy, ktorých reflexiu nebolo možné odsúvať neustále bokom.⁵ V tomto kontexte je možné tvrdiť, že masy ekonomický rozvoj krajiny nepocítili vôbec, alebo len obmedzene a okrem rétorického populizmu zo strany PNR sa k nim sľubované benefity nedostali. V tomto prostredí došlo k zmene názvu vládnej strany na Inštitucionálna revolučná strana (Partido Revolucionario Institucional – PRI)⁶, pričom silný akcent bol kladený práve na jej revolučný pôvod.⁷

orden institucional en México (1929 - 1940). In Basurto Romero, J.; Merino Martínéz, S.; Villalba Hidalgo, C. (eds.): *Antología desarrollo económico, político y social de México II*. México D.F.: D. R. Universidad Nacional Autónoma de México, s. 101-116., Lerner, B.; Ralsky, S. (2007): El Caudillismo nacional: la búsqueda de la integración. In: Basurto Romero, J.; Merino Martínéz, S.; Villalba Hidalgo, C. (eds.): *Antología desarrollo económico, político y social de México II*. México D.F.: D. R. Universidad Nacional Autónoma de México, s. 43-95.; Magaloni, B. (2005): *Voting for Autocracy: Hegemonic Party Survival and its Demise in Mexico*. On-line text <http://www.international.ucla.edu/cms/files/Magaloni.pdf> (6. 2. 2010)., Weldon, J. (1997): The Political Source of Presidentialismo in Mexico. In: Mainwaring, S.; Shugart, M. S. (eds.): *Presidentialism and Democracy in Latin America*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 246 – 249.

⁴ Pozri Craig, A. L.; Cornelius W. A. (1995): Houses divided, Parties and political reform in Mexico. In: Mainwaring, S.; Scully T. R. (eds.): *Building Democratic Institutions: Party Systems in Latin America*. Stanford: Stanford University Press, s. 249., Labastida, J. (2007): De la unidad nacional al desarrollo estabilizador (1940 - 1970). In: Basurto Romero, J.; Merino Martínéz, S.; Villalba Hidalgo, C. (eds.): *Antología desarrollo económico, político y social de México II*. México D.F.: D. R. Universidad Nacional Autónoma de México, s. 305 – 341, podrobnejšie Weldon, J. (1997): The Political Source of Presidentialismo in Mexico. In: Mainwaring, S.; Shugart, M. S. (eds.): *Presidentialism and Democracy in Latin America*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 225 – 258.

⁵ Pozri Foster, L. V. (2007): *A Brief History of Mexico*. New York: Checkmark Books, s. 193-201, Lains, P. (2007): Before the Golden Age: Economic Growth in Mexico and Portugal, 1910–1950. In: Edwards, S.; Esquirol, G.; Marquéz, G. (eds.): *The decline of Latin American economies: Growth, Institutions, and Crises*. Chicago & London: Chicago University Press, s. 59-81; Torres, B. (2007): El esfuerzo económico. In: Basurto Romero, J.; Merino Martínéz, S.; Villalba Hidalgo, C. (eds.): *Antología desarrollo económico, político y social de México II*. México D.F.: D. R. Universidad Nacional Autónoma de México, s. 266 – 283.

⁶ Zmene názvu na PRI predchádzala zmena na PRM (Partido de la Revolución Mexicana), ktorá sa udiala v roku 1938 po krátkom rozpustení PNR (1937 – 1938) (Sartori 2005: 238).

⁷ Borja Ochoa, R. (2007): México, un Estado de espaldas a la nación. In: Basurto Romero, J.; Merino Martínéz, S.; Villalba Hidalgo, C. (eds.): *Antología desarrollo económico, político y social de México II*. México D.F.: D. R. Universidad Nacional Autónoma de México, s. 524-530; Foster, L. V. (2007): *A Brief History of Mexico*. New

V krajine existovala vysoká miera chudoby, analfabetizmu a sociálnych problémov. PRI sa postupne snažila v tomto prostredí modifikovať svoju dynamiku v podobe zmeny väzieb na kľúčové segmenty voličstva, čoho cieľom bolo eliminovať nepriaznivé fluktuácie vo voličskej podpore. Roľníci a robotnícke organizácie boli vytláčané podnikateľskými skupinami, intelektuáli strácali svoj vplyv a strana balansovala na hranici akceptácie zmierlivého prístupu k rôznym záujmovým prúdom. PRI nebola schopná implementovať politiku, ktorá by zabezpečovala efektívne prerozdelenie bohatstva a zároveň sa jej nedarilo dostať pod kontrolu obrovský nárast populácie, ktorý sťažoval rozvoj krajiny.⁸

Pozvoľný proces destabilizácie, ktorý od polovice 20. storočia trval takmer 40 rokov, je výsledkom snahy PRI prispôbiť sa podmienkam a i napriek spomínaným zmenám integrovať stále široké spektrum záujmov. Táto stratégia silno vstupovala do rozporu s autokratickou vládou a zásahmi armády, ktorá svojimi postupmi výrazne delegitimizovala režim. Beatriz Magaloni v tomto kontexte uvádza tri dôvody prečo bola PRI schopná svoju moc v priebehu 20. storočia udržať a následne ju upevniť (2005b: 121). Existencia autoritatívneho základu inštitútu volieb (a) stimulovala hegemonické postavenie PRI a kontinuálne oslabovala opozičné subjekty, pričom v kontexte straníckej dynamiky výraznú rolu zohrávala i rezistencia voči triešteniu elít (b). Schopnosť vládnej strany získať masívnu voličskú podporu (c) korešpondovala s charakterom väzieb vedenia partaje na miestnych kazikov a ich vplyv predovšetkým v rurálnych oblastiach Mexika.

V kontraste k záverom, ktoré predstavila Magaloni môžeme na druhej strane identifikovať tri elementárne príčiny postupnej erózie straníckeho systému hegemonической strany a vytvoriť tak

York: Checkmark Books, s. 202; Kašpar, O.; Mánková, E. (2000): *Dějiny Mexika*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, s. 266; Klesner, J. L. (1998): Electoral Politics and Mexico's New Party System. On-line text (www.lasa.international.pitt.edu/LASA98/Klesner.pdf) (17. 1. 2009); Skidmore, T. E.; Smith, P. H. (2005): *Modern Latin America*. New York, Oxford: Oxford University Press, s. 275.

⁸ Ekonomická kríza kulminovala v rokoch 1973 – 1974; porov. matematické modelovanie stimulov zmien v podpore PRI in: Magaloni, B. (2005a): Voting for Autocracy: Hegemonic Party Survival and its Demise in Mexico. On-line text <http://www.international.ucla.edu/cms/files/Magaloni.pdf> (6. 2. 2010), s. 18 – 29; Foster, L. V. (2007): *A Brief History of Mexico*. New York: Checkmark Books, s. 202; porov. Maurer, N.; Haber, S. (2007): Related Lending: Manifest Looting or Good Governance? Lessons from the Economic History of Mexico. In: Edwards, S.; Esquiel, G.; Marquéz, G. (eds.): *The decline of Latin American economies: Growth, Institutions, and Crises*. Chicago & London: Chicago University Press s. 213 – 242; Esquiel, G.; Marquéz, G. (2007): Some Economic Effects of Closing the Economy: The Mexican Experience in the Mid-Twentieth Century. In: Edwards, S.; Esquiel, G.; Marquéz, G. (eds.): *The decline of Latin American economies: Growth, Institutions, and Crises*. Chicago & London: Chicago University Press, s. 333 – 361; Kašpar; Mánková 2000, s. 259 – 266.

operačné prostredie pre ďalšiu analýzu. Sociálno-ekonomická dimenzia (1.), ktorá napriek výraznému rozvoju ekonomiky neprešla rovnakým dynamickým vývojom vo vzťahu k obyvateľstvu, sťažovala v neustále sa meniacej spoločnosti prístup PRI k hlasom nespokojných voličov. Následné koercitívne postupy (2.), ktoré režim využíval a v spoločnosti boli silno vnímané, pôsobili ako katalyzátor na zvyšujúci sa tlak v rámci systému. Výstupom z tohto mocenského usporiadanie boli inštitucionálne zmeny vo volebnej aréne (3.), ktorých vplyv predovšetkým v druhej polovici 20. storočia znamenal nový smer pre mexickú demokraciu.

Obdobie 70. a 80. rokov je možné charakterizovať cez zmes politických, ekonomický a bezpečnostných turbulencií, ktoré postupne erodovali stranický systém a postavenie PRI.⁹ Stále viac sa objavovali kritické hlasy a požiadavky na demokratizáciu systému, čo predovšetkým po násilných udalostiach v roku 1968 vytvorilo priestor pre nové hnutia.¹⁰ Postupne sa začínajú formovať ozbrojené skupiny, ktoré vznášajú požiadavky za práva indiánov a organizujú boj proti centrálnej vláde.¹¹ Zároveň sa zvyšuje vplyv skupín organizovaného zločinu a ich obchodu s drogami.¹² Na všetky tieto aktivity vláda odpovedá konzervatívnymi postupmi a použitím násilia. Práve v tomto prostredí sa vytvára priestor pre opozíciu, ktorá v režime existovala, ale jej postavenie za žiadnych okolností nemohlo ohroziť dominantnú pozíciu PRI. Charakter opozície, ktorá politicky i legálne bola v postrevolučnej ére prítomná, radil Mexiko medzi štáty s pragmaticky hegemonickou stranou, ktorú tak bolo možné odlíšiť od hegemonických strán sovietskeho bloku.¹³ Opozičné subjekty boli akousi formou politického smetiska pre lídrov, ktorí opustili rady PRI, pričom novovzniknutým stranám, ale i etablovaným subjektom (predovšetkým

⁹ Podrobnejšie vid' Kaufman, R. R.; Bazdresch, C.; Heradia, B. (1994): Mexico: Radical Reform in Dominant Party System. In: Haggard, S.; Webb, S. B. (1994): *Voting for Reform: Democracy, Political Liberalization and Economic Adjustment*. New York: Oxford University Press.

¹⁰ K udalostiam z 2. 10. 1968 (Tlatelolský masaker) vid' Smith 1990: 122; Foster 2007: 204 – 206; Kašpar – Mánková 2009: 259 – 260; Labastida 2007: 337 – 341; Ard 2003: 95 – 99; Skidmore – Smith 2005: 278 – 279

¹¹ Pozri Kašpar; Mánková 2000, s. 260, 266 – 274; Higgins, N. P. (2004): *Understanding the Chiapas Rebellion*. Austin: University of Texas Press.

¹² Pozri Skidmore, T. E.; Smith, P. H. (2005): *Modern Latin America*. New York, Oxford: Oxford University Press, s. 295; Villalba Hidalgo, C. (2007): La administración de Ernesto Zedillo; entre el libre comercio y el fin del partido democrático. In: Basurto Romero, J.; Merino Martín, S.; Villalba Hidalgo, C. (eds.): *Antología desarrollo económico, político y social de México II*. México D.F.: D. R. Universidad Nacional Autónoma de México, s. 510 – 515; porov. Jašová, A. (2009): *Mexiko v boji proti drogovým kartelům a ilegálnému obchodu s drogami*. Nepublikovaná bakalárska práca. Brno: Fakulta sociálních studií MU.

¹³ Pozri Klesner, J. L. (1998): Electoral Politics and Mexico's New Party System. On-line text (lasa.international.pitt.edu/LASA98/Klesner.pdf (17. 1. 2009); Sartori *Strany a stranické systémy*, s. 237 – 243; porov. Brooker, P. (2000): *Non-Democratic Regimes: Theory, Government and Politics*. Hampshire: Macmillan Press, s. 230-235; Linz, J. J. (2000): *Totalitarian and Authoritarian Regimes*. London: Lynne Rienner Publisher, s. 58 – 61.

PAN - Strana národnej akcie) bola vnútená penalizácia prostredníctvom inštitucionálnych prekážok – v mexických podmienkach hlavne v podobe nastavenia volebného systému (viď nižšie).

V prvých rokoch fungovania PNR sa darilo strane inkorporovať takmer všetky segmentované subjekty – PNA, PNL, PSE, ktorých vplyv sa tak marginalizoval.¹⁴ Strana vďaka svojmu dominantnému postaveniu fakticky nevytvorila v ľavej časti spektra väčší priestor pre existenciu iných subjektov – jednalo sa o reziduálnu oblasť kde sporadicky nachádzali umiestnenie už spomínaní neúspešní jednotlivci z PRI, či protestne orientované subjekty.¹⁵ V tomto prostredí defektného pluralizmu sa etablovala Komunistická strana Mexika (PCM), Národná anarchosyndikalistická únia (UNS, klérofašistické protestné hnutie) a najsilnejší subjekt na pravo od PRI – Strana národnej akcie (PAN).

Inštitucionálne prekážky, ktoré generovali systém vo vzťahu k opozičným subjektom, boli vyjadrené predovšetkým vo volebnom zákone, ktorý podľa svojho nastavenia silno napomáhal PRI a oslaboval menšie subjekty (podrobnejšie viď nižšie). Reforma z roku 1946 stanovila všetkým stranám povinnosť deklarovať podporu aspoň v 2/3 obvodov a nutnosť registrácie strany ako národného subjektu pre nomináciu kandidátov do federálne volených úradov. Volebné reformy z roku 1963, 1973 a predovšetkým 1977 umožňovali opozičným stranám získavať určitý podiel mandátov v dolnej komore Kongresu, čím sa znížili inštitucionálne prekážky pre vstup do parlamentu, ale ani to nezabezpečilo demokratické voľby západných štandardov.¹⁶ Falšovanie a manipulovanie výsledkov sa stalo bežnou súčasťou volebných udalostí s presvedčením, že ak PRI nedokáže zvíťaziť regulárne, jej výsledky sú upravené. V 80. rokoch to dávalo silný kritický argument do rúk opozičných subjektov, ktoré ho predovšetkým po roku 1985 využívali ako

¹⁴ PNA – Národná agrárna strana; PNL – Národná robotnícka strana; PSE – Socialistická strana juhovýchodu. (porov. Horcasitas, R. P. (2007): La consolidación del nuevo orden institucional en México (1929 - 1940). In Basurto Romero, J.; Merino Martínez, S.; Villalba Hidalgo, C. (eds.): *Antología desarrollo económico, político y social de México II*. México D.F.: D. R. Universidad Nacional Autónoma de México, s. 110 – 116, 122 – 131.

¹⁵ Pozri Craig, A. L.; Cornelius W. A. (1995): Houses divided, Parties and political reform in Mexico. In: Mainwaring, S.; Scully T. R. (eds.): *Building Democratic Institutions: Party Systems in Latin America*. Stanford: Stanford University Press, s. 267.

¹⁶ Pozri Horcasitas, J. M.; Weldon, J. A. (2003): Reforming Electoral Systems in Mexico. In: Shughart, M. S.; Wattenberg, M. P. (eds.): *Mixed-member Electoral System: The Best of Both worlds?* Oxford: Oxford University Press, s. 209-210; Grayson, G. W. (2006): Mexico: From Corporatism to Pluralism? In: Wiadrea, H. J.; Klinee, H. F. (eds.): *Latin American politics and development*. New York : Westview Press, s. 390.

základný mobilizačný apel pre svoje voličstvo. Spolu s ďalšou kritikou hľadali opozičné strany podporu i v zahraničí a zvyšovali tak stimuly na zmenu systému, ktorý PRI vytvorila.

FORMOVANIE OPOZÍCIE A JEJ POSTAVENIE V ČASE DOMINANCIE PRI

Problematické ukotvenie opozičných straníckych subjektov bolo charakteristické pre obdobie takmer celého dvadsiateho storočia. Čiastočne za daný stav mohla snaha PRI monopolizovať moc, ako aj celková neschopnosť vytvoriť efektívnu alternatívu k vládnej strane. Pravo-ľavé spektrum neoperovalo s funkčnými a hlavne stabilnými subjektmi, ktorých vplyv by dokázal, predovšetkým v polovici 20. str., narušiť logiku fungovania systému hegemonickéj strany. Jediným príkladom, ktorý sa čiastočne, ale i historicky vymyká tomuto tvrdeniu je Strana národnej akcie (PAN).

Viac ako päťdesiat rokov bola PAN jediným relevantným pravicovým subjektom¹⁷, ktorý dokázal existovať vedľa dominantnej PRI. Podstata strany, ktorá vznikla v roku 1939 pod vedením Manuel Gómez Merína, spočívala v reakcii na politické a ekonomické reformy iniciované prezidentom Lazaro Cáradasom a obranu katolíckych princípov.¹⁸ Strana sa v priebehu svojej existencie opozične vymedzila predovšetkým proti antiklerikálnosti, obmedzeniam duchovenstva participovať v politickom živote a monopolizácie verejného školstva. Dôležitými kritickými argumentmi sa stávalo zneužitie moci guvernérmi a lokálnymi vládami zostavenými PRI, ako aj manipulovanie volieb a ich falšovanie. Strana vo svojom programe prijala platformu, ktorú sama nazývala kresťanský humanizmus.¹⁹ PAN sa ale nevyhla problémom, ktoré sú v hrubých hraniciach príznačné pre celú roztrieštenú opozíciu mexického

¹⁷ V straníckom systéme sa v priebehu 20. storočia formovali ďalšie politické subjekty, ktoré inklinovali k extrémnej pravici a odkazovali svoj pôvod na fašistické hnutia (PDM, UNS). Predovšetkým PDM (Demokratická strana Mexika) dokázala mobilizovať svoju podporu a získavať zastúpenie v obecných orgánoch na nižších úrovniach vládnutia. V roku 1988 stratila svoju podporu a vzhľadom na volebný systém i možnosť registrácie (viď. Craig – Cornelius 1995: 272-273).

¹⁸ Postrevolučné obdobie, ktoré bolo charakterizované sekularnosťou až antiklerikálnosťou PRI, vyústilo do neustálych tlakov a nepokojov, ktoré plynuli zo silnej pozície katolíckej cirkvi v spoločnosti. V niektorých momentoch 20. storočia predstavovalo dané napätie jeden z výrazných delegitimizačných atribútov PRI (pre viac informácií viď. Ai Camp 1997). Magaloni: *Voting for Autocracy*, s. 11; Kašpar; Mánková (2000): *Dějiny Mexika*, s. 249 – 250; Langston, J. (2007): *Strong Parties in Struggling Party System: Mexico in the Democratic Era*. In: Webb, P.; White, S. (2007): *Party Politics in New Democracies*. Oxford: Oxford University Press, s. 243 – 244.

¹⁹ Pozri Craig, A. L.; Cornelius W. A. (1995): *Houses divided, Parties and political reform in Mexico*. In: Mainwaring, S.; Scully T. R. (eds.): *Building Democratic Institutions: Party Systems in Latin America*. Stanford: Stanford University Press, s. 269, 272.

straníckeho systému. V polovici 70-tych rokov došlo k forme vnútorného konfliktu, ktorý formoval mierno-progresívne a militantno-konzervatívne krídlo. Medzi týmito skupinami oscillovalo vedenie strany, ktoré určovalo smerovanie subjektu a menilo sa podľa konkrétneho mocenského usporiadania v rámci partaje.²⁰

Strana národnej akcie sa počas svojej relatívne dlhej histórie stretávala s problémami vymedzenia vlastnej politiky, ktorá mala striedavo rysy pragmatičnosti a antisystémového apelu. Predovšetkým v 80-tych rokoch dochádzalo následkom neoliberalného posunu PRI k značnými problémom vymedziť sa voči vládnej politike. Nakoniec strana prijala viac menej pragmatický prístup, keď výmenou za podporu pri prijímaní ústavných dodatkov, týkajúcich sa volebnej reformy a reprivatizácie bánk, získala prísľub transparentnejších volieb a vyššej miery zastúpenie PAN vo volebnej komisii, ktorá výsledky overovala.²¹

Podpora PAN bola spomedzi opozičných strán najširšia a zároveň najlepšie organizovaná. Jadro jej elektorátu tvorili mestské stredné a nižšie stredné triedy, čiastočne v severných hraničných štátoch a centrálnej oblasti Mexico City. Zároveň dokázali získať podporu niektorých konzervatívnych roľníkov, ako aj pracujúcej triedy zamestnanej v továrňach mestských oblastí. Silnou skupinou voličov boli ženy. Teritoriálna podpora PAN bola situovaná do štátov Baja California, Jalisco, Guanajuato, Yucatán a Mexico City. Predovšetkým koncom 80-tych rokov strana trpela nedostatkom charizmatických osobností, ktoré by boli schopné mobilizovať podporu a konkurovať PRI. Strana na tento problém doplatila v prezidentských voľbách 1988, keď ich kandidáta porazilo PRI ako aj koalícia Cardenistov, ako druhý opozičný subjekt, ktorý sa formoval v ľavej časti spektra.²²

Situácia na opačnom konci politického kontinua, kde sa sústredili ľavicové subjekty, bola v mnohých smeroch komplikovanejšia, čo sa prejavovalo vo fragmentácii a nízkej schopnosti efektívne existovať v prostredí deformovanom mocenským pôsobením PRI. Do roku 1982 neexistovala žiadna koordinačná platforma ľavicových subjektov, pričom mnohé z nich boli vystavené záujmu PRI pohltiť a integrovať blízke politicko-ideologické strany. V ľavej časti

²⁰ Vnútorné problémy vyvrcholili v roku 1976 pri nominácii kandidáta na prezidentské voľby, ktorých nezdarmom utrpel kredit strany doslova celonárodne. Pozri Craig; Cornelius: *Houses divided, Parties and political reform in Mexico*, s. 270; Eisenstadt, T. A. (2004): *Courting Democracy in Mexico: Party Strategies and Electoral Institution*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 168 – 170.

²¹ Pozri Pozri Craig; Cornelius: *Houses divided, Parties and political reform in Mexico*, s. 270; Eisenstadt: *Courting Democracy*, s. 171, 193.

²² Podrobnejšie pozri tamtiež: s. 177-179.

spektra mali subjekty podobné a často krát jasne vymedzené ciele, ktoré spočívali na ďalšej pozemkovej reforme, znížení socioekonomickej nerovnosti, rešpektovaní práv robotníkov, silnej pozície štátu v ekonomike a nacionalistickom apely. Niektoré z nich prijali ideológiu Marxizmu, iné Leninizmu či Trockizmu.

Komunistická strana Mexika (PCM) ako najstaršia a najlepšie organizovaná opozičná strana na ľavo, vytvárala silné väzby na odbory a snažili sa v ich prostredí mobilizovať politickú podporu v čase volieb. Napriek tomu sa z PCM nestala masová strana a počet straníkov nikdy nepresiahol 31tis. – strana fungovala predovšetkým ako kádrový subjekt. PCM v prvej polovici 20. str. podporovala pozemkovú reformu PRI, ako aj politiku zoštatňovania ťažobných podnikov. Reformou volebného systému v roku 1946 stratili možnosť kandidovať a svoju aktivitu obnovili až v roku 1977.²³

Druhou významnou stranou v ľavej časti spektra bola Ľudová strana (PP), ktorá vznikla pod vedením Vincenta Lombardo Toledana, bývalého poradcu Lazara Cárdenasa. Toledano diferencoval novú stranu od PRI predovšetkým akcentom na hlbšiu pozemkovú reformu, silnejšie postavenie štátu v ekonomike a ľudovú demokraciu. Rozdiel oproti PCM spočíval v deklarovanej vôli PP kooperovať s PRI v stanovených a jasne vymedzených sektoroch. Podpora PP bola organizovaná v masovej základni UGOCM (Všeobecná únia robotníkov a roľníkov Mexika), ktorá bola koncentrovaná v geografických kapsách Veracruz, Oaxacy a Nayaritu. Neskôr sa strana premenovala na Ľudovú socialistickú stranu (PPS), čím chcela deklarovať socializmus ako politický cieľ. V roku 1975 nastal prvý zlom vo volebných výsledkoch, keď kandidát PPS mal podľa odhadov vyhrať namiesto kandidáta PRI guvernérské voľby v štáte Nayarit, ale federálne authority odmietli výsledok prepočítať. Výmenou za to v roku 1976 získala PPS prvé a jediné senátorské kreslo v štáte Oaxaca v postrevolučnom období kde vládla PRI (znovu sa to podarilo až v roku 1988, keď štyri kreslá získalo hnutie Cardenistov).

Podobne ako v ostatných latinskoamerických krajinách i v Mexiku existovali debaty vnútri ľavicových subjektov, ktoré smerovali k použitiu zbraní a násilia za presadenie ľavicových ideálov. Často to viedlo k vnútorným rozporom a následnými vylúčením zo strany.²⁴

²³ Pozri Craig; Cornelius: *Houses divided, Parties and political reform in Mexico*, s. 273-275.

²⁴ Napr. vylúčenie revolučného Lucia Cabañasa z PCM; formovanie gerilových skupín – pozri Higgins, N. P. (2004): *Understanding the Chiapas Rebellion*. Austin: University of Texas Press; Kašpar; Mánková 2000: *Dějiny Mexika*, s. 260, 266 – 270.

K zvyšovaniu napätia prispel i konzervatívny prístup prezidenta Gustava Diaz Ordaza a jeho násilné kroky na potlačenie nepokojov, ktoré existovali v 60-tych rokoch. Na vlnu udalostí a študentských demonštrácií z roku 1968 vznikali subjekty, ktorých hlavným cieľom bolo reformovať skostnatený systém a nabúrať dominantné postavenie PRI.²⁵

Jednou z najvýznamnejších strán tejto proveniencie bola Revolučná strana pracujúcich (PRT), ktorá prijala značne progresivistické Trockého učenie. Jednalo sa o triedne zakotvenú stranu, ktorá bola v menšej miere orientovaná na volebnú politiku. Pozornosť subjekt upútal vo voľbách 1982, keď pod jeho hlavičkou kandidovala do prezidentského úradu Rosario Ibera de Piedra, ako vôbec prvá žena v histórii Mexika. Druhou stranou, ktorá vznikla po udalostiach v roku 1968 bola Socialistická strana pracujúcich (PST), ako študentské hnutie, ktoré neskôr získalo polovládny charakter. Strana vznikla v roku 1973 ako marxistický subjekt, ktorý volal po vyvlastnení finančných inštitúcií a priemyslu a manažmentu roľníkov a robotníkov v štátnych podnikoch. V roku 1988 sa strana premenovala a stala sa členom hnutia podporujúceho Cuauthémoc Cárdenasa – Cardenistas.²⁶

Skupina ľavicových strán, ktorých cieľom bolo presadiť svojho kandidáta do prezidentského úradu, odkazovala na kooperáciu predovšetkým z 80-tych rokov minulého storočia. Predovšetkým PCM v tomto období iniciovala sériu zlučovaní, ktorých cieľom bolo zjednotiť roztrieštenú ľavicu a zabezpečiť tak unifikovanú podporu spoločnému kandidátovi. Toto rozhodnutie nebolo náhodné a to predovšetkým vzhľadom na koherenciu, disciplinovanosť a najsilnejšie postavenie PCM v ľavej časti spektra.²⁷ V roku 1982 dochádza k zmene názvu na Zjednotená socialistická strana Mexika (PSUM), v ktorej sa koncentruje PCM a ďalšie štyri menšie subjekty ľavicovej proveniencie. V roku 1987 dochádza vzhľadom k blížiacim sa prezidentským voľbám (1988) k zlúčeniu PSUM s ďalším z menších ľavicových subjektov – Mexickou stranou pracujúcich (PMT), čím sa vytvoril nový subjekt – Mexická socialistická strana (PMS).²⁸ Do tohto vývoja vstupuje rozkol vnútri PRI, ktorý vedie k odchodu Cuauthémoc

²⁵ Pozri Kašpar; Mánková 2000: *Dějiny Mexika*, s. 261.

²⁶ Pozri Craig; Cornelius: *Houses divided, Parties and political reform in Mexico*, s. 270.

²⁷ K straneckej disciplíne v dolnej komore Kongresu bližšie viď Nacif, B. (2002): *Understanding Party Discipline in the Mexican Chamber of Deputies: The Centralized Party Model*. In: Morgenstern, S.; Nacif, B. (eds.): *Legislative politics in Latin America*. Cambridge: Cambridge University Press.

²⁸ Peschard, J. (2007): *El fin del sistema de partido hegemónico*. In: Basurto Romero, J.; Merino Martín, S.; Villalba Hidalgo, C. (eds.): *Antología desarrollo económico, político y social de México II*. México D.F.: D. R. Universidad Nacional Autónoma de México, s. 473.

Cárdenasa, neúspešného kandidáta na prezidentskú nomináciu v PRI.²⁹ Cárdenas prijíma ponuku od opozičných subjektov a po menších turbulenciách sa väčšina ľavicových strán spája (vrátane PMS) do koalície pod názvom Demokratický národný front (FDN).³⁰

Snahou FDN bolo podporovať kampaň Cuauthémoc Cárdenasa a prezentovať sa ako jednotný národný subjekt. Napriek tomu niektoré strany na lokálnej úrovni nominovali kandidátov do verejných úradov pod vlastnou značkou, čo reflektovalo i výsledky v kongresových voľbách. FDN dokázala zbierať nespokojné hlasy PRI, rovnako ako lepšie využiť protestné apely PAN, ktorá prijala pragmatické kroky vo vzťahu k PRI.³¹ V novembri 1988 Cárdenas vyzval koaličné subjekty k vytvoreniu novej strany – Strana demokratickej revolúcie (PRD), ktorá bola následne založená v máji 1989.³²

Jej program je možné charakterizovať ako nacionalistický, ľudový a demokratický. Strana v rámci svojej rannej existencie čelila množstvu vnútorných problémov, ktoré reprezentovali charakter vzniknutej štruktúry. Do roku 1993 sa PRD javila ako prevažne regionálna strana s koncentráciou voličskej základne na území centrálnej oblasti Mexico City a v štátoch Michocán, Guerrero, Tabasco a Oaxaca. Pozícia národnej strany je vzhľadom na koncentráciu podpory stále diskutabilná, čo však nenaruša argumentačnú líniu, v ktorej je PRD jednou z troch hlavných strán. Najvýraznejšie otázky, ktoré partaj musí reflektovať odkazuje na okruh problémov (figurujúcich na osi), súvisiacich s rozhodnutím participovať a vyjednávať postupnú reformu štátu, alebo zaujať protestnú a antisystémovú pozíciu.³³ Druhý okruh (os) sa týka nutnosti stanoviť stratégiu pre výbere cieľov, ktoré chce strana dosiahnuť – zamerať sa na volebnú súťaž, alebo podporu politického vzdelávania a spoločenských hnutí v spoločnosti?³⁴ Strana medzi pólmi oboch osí osciluje a jej pozícia sa mení podľa ad hoc prípadov, čo v mnohých

²⁹ Pozri Smith, P. H. (1990): Mexico since 1946. In: Bethel, L. (ed.): *The Cambridge History of Latin America*. Volume VII: Latin America since 1930: Mexico, Central America and the Caribbean. Cambridge: Cambridge University Press, s. 152 – 155; Magaloni: *Voting for Autocracy*, s. 13 – 15.

³⁰ Pozri Craig; Cornelius: *Houses divided, Parties and political reform in Mexico*, s. 277; Magaloni: *Voting for Autocracy*, s. 2 – 3).

³¹ Pozri Eisenstadt: *Courting Democracy in Mexico*, s. 199 – 200.

³² Pozri Luna – Puga 2007, s. 490.

³³ Pporov. Langston, J. (2007): Strong Parties in Struggling Party System: Mexico in the Democratic Era. In: Webb, P.; White, S. (2007): *Party Politics in New Democracies*. Oxford: Oxford University Press, s. 244; Weldon, J. (1997): The Political Source of Presidentialismo in Mexico. In: Mainwaring, S.; Shugart, M. S. (eds.): *Presidentialism and Democracy in Latin America*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 257.

³⁴ Pozri Craig; Cornelius: *Houses divided, Parties and political reform in Mexico*, s. 278; porov. Eisenstadt: *Courting Democracy in Mexico*, s. 198.

smeroch sťažuje klasifikáciu subjektu i celého stranického systému (podobná situácia existuje i pri PAN).

VOLEBNÝ SYSTÉM DO DOLNEJ KOMORY KONGRESU ÚNIE A JEHO ZMENY

Ako bolo spomenuté v predchádzajúcom výklade, volebný systém predstavoval dôležitý katalyzátor zmien v systéme politických strán a tlaky, ktoré existovali pri jeho úprave, citlivo kopírovali napätie v spoločnosti. Horcasitas a Weldon uvádzajú, že vývoj volebného systému v prostredí mexickej demokracie je možné charakterizovať v rámci dvoch základných osí, pričom prvú z nich predstavuje stupeň proporcionality a druhú zloženie volebnej autority. Do tohto systému zasahuje ako sekundárna premenná vstupné registračné náklady pre nové strany, ktorých systémová eliminácia predstavovala jeden zo základných mocenských nástrojov PRI. Mexiko od roku 1961 do roku 2005 absolvovalo trinásť kongresových volieb, ktoré boli konané podľa ôsmich rôznych volebných formúl.³⁵

V postrevolučnom období, ktorého charakteristiky boli v základných rysoch v predošlom výklade vykreslené, dominovala PRI a jej snaha centralizovať moc do svojich rúk. Tomuto cieľu podmienujú reformy v rokoch 1933, 1946, 1949 a 1951, ktoré boli v Kongrese prijaté hegemónickou podporou PRI.³⁶ Práve monopolizácia moci a posilňovanie pozície PRI viedli najsilnejšiu opozičnú stranu k rozhodnutiu prehodnotiť svoju pozíciu v systéme. Voľby z roku 1958 a 1961 znamenali pre PAN zisk šiestich kresiel, ktorých prijatie však bojkotovali, čím spochybnili legitimitu režimu PRI a vystavili vládne elity nepríjemnému vonkajšiemu tlaku.³⁷ Vzhľadom na charakter systému a snahy vládnej strany udržať aspoň minimálnu fasádu demokratického zriadenia to predstavovalo vážny problém, na ktorého riešení spočívala stabilita celého vládneho komplexu. V tomto bode vznikol priestor pre vyjednávanie, ktorého výsledkom

³⁵ Pozri Horcasitas, J. M.; Weldon, J. A. (2003): Reforming Electoral Systems in Mexico. In: Shugart, M. S.; Wattenberg, M. P. (eds.): *Mixed-member Electoral System: The Best of Both worlds?* Oxford: Oxford University Press, s. 209.

³⁶ Pozri Peschard, J. (2007): El fin del sistema de partido hegemónico. In: Basurto Romero, J.; Merino Martín, S.; Villalba Hidalgo, C. (eds.): *Antología desarrollo económico, político y social de México II*. México D.F.: D. R. Universidad Nacional Autónoma de México, s. 466 – 467; Craig, A. L.; Cornelius W. A. (1995): Houses divided, Parties and political reform in Mexico. In: Mainwaring, S.; Scully T. R. (eds.): *Building Democratic Institutions: Party Systems in Latin America*. Stanford: Stanford University Press, s. 284.

³⁷ Pozri Eisenstadt: *Courting Democracy in Mexico*, s. 169; Kašpar; Mánková (2000): *Dějiny Mexika*, s. 260-161.

bola dohoda o reforme volebného systému výmenou za účasť opozičných subjektov vo volebnej aréne.

Medzi rokmi 1963 a 1997 je možné identifikovať tri fázy volebných reforiem, ktoré inkorporovali sedem rozdielnych volebných formúl a v konečnom dôsledku vplývali na zmenu stranického systému.³⁸ Prvé obdobie (1.) je možné vymedziť rokmi 1963 – 1976 a označiť ho za systém zástupcov strán (diputados de partido). Toto obdobie je charakteristické obmedzeným zmiešaným volebným systémom, ktorý pomaly opúšťal dlhodobo aplikovaný väčšinový systém v jedno mandátových obvodoch. Jeho podstata spočívala vo vymedzení jednotlivých zložiek: nominálna zložka bola prístupná všetkým stranám, pomerná iba malým. Obe zložky volebného systému neboli previazané, čoho cieľom bolo zabránenie zisku mandátov veľkými stranami v listinnej časti volebného systému. Pre nominálnu časť bolo vymedzených 178 jedno mandátových obvodov, kde pre zisk jednotlivých kresiel bolo nutné získať väčšinu hlasov (FPTP). Pomerná zložka bola vymedzená pre malé strany, ktorých podpora prekonalala hranicu 2,5 % a zároveň získala menej ako 20 kresiel v jedno mandátových obvodoch. Ak strana získala 2,5 % hlasov mala nárok na päť mandátov, pričom s každým 0,5 % získavala ďalší mandát až do úrovne hornej hranice „malej strany“ – 20M (do celkového zisku sa zarátavali i mandáty získane v nominálnej zložke).

Vplyvom tohto volebného systému bola medzistranická súťaž minimálna, vzhľadom na fakt, že strany súťažili o mandáty v rozdielnych arénach.³⁹ Cieľom systému bolo prerozdeliť istú časť poslaneckých kresiel medzi opozičné strany, ktorých zastúpenie malo indikovať demokratický charakter režimu. PRI v danom období dosahovala priemerne 98,5 % kresiel v jedno mandátových obvodoch, čo predstavovalo 83 % z celkového počtu rozdelených kresiel. Tento systém produkoval zvláštne proporčné výsledky (ak opomeniem podozrenia z falšovania) keď nadreprezentoval PRI a malé subjekty a penalizoval stredne veľké strany. Inými slovami systém pomohol malým stranám, zatiaľ čo penalizoval najsilnejšie opozičné subjekty.⁴⁰

³⁸ Pozri Horcasitas; Weldon: *Reforming Electoral Systems in Mexico*, s. 210.

³⁹ K zmene v rámci tohto systému došlo v roku 1973, keď počet mandátov v jedno mandátových obvodoch bol navýšený na úroveň 194, hranica potrebná na prerozdelenie kresiel u malých strán bola znížená na 1,5 % a maximálny počet mandátov, ktoré mohla malá strana získať bol stanovený na 25.

⁴⁰ Pozri Horcasitas; Weldon: *Reforming Electoral Systems in Mexico*, s. 210 – 212; Peschard: *El fin del sistema de partido hegemónico*, s. 466 – 470.

Nová vlna volebných reforiem (2. obdobie) sa objavila v 70-tych rokoch, keď spoločnosť otrášená udalosťami z roku 1968 (Tlatelolcký masaker) citlivo reagovala na kroky PRI, smerujúce k udržaniu výraznej systémovej pozície. V tomto období sa naplno prejavila frustrácia z vplyvu volebného systému, ktorý penalizoval najsilnejšiu opozičnú stranu. Vrchol tohto vývoja boli prezidentské voľby v roku 1976 keď došlo k zaujímavému precedensu, v ktorom bolo do prezidentských volieb nominovaný len jeden kandidát a to vládnu stranou – PRI.⁴¹ Strana národnej akcie v konečnom dôsledku rezignovala na účasť vo voľbách, čím postavila PRI do situácie z konca 50-tych rokov. Vládna strana fakticky vyprodukovala systém, ktorý zabraňoval vytvoreniu dvoj stranického formátu, ale zároveň sa snažil udržať obraz demokratického usporiadania. PAN odmietala túto hru a systém sa vystavil riziku ďalšej vlny silnej vnútornej i medzinárodnej kritike.⁴²

Volebná reforma z roku 1977 zaviedla modifikovanú alternatívu väčšinového zmiešaného systému (MMM), ktorý existoval v krajine v období 1963 – 1976. Reforma zavádzala 300 jedno mandátových a 5 viac mandátových obvodov (vyhradených pre malé strany – 100M distribuovaných proporčne), pričom sa značne zjednodušila registrácia a legalizácia nových subjektov – strana musela získať 1,5 % hlasov aspoň v troch z piatich obvodov. V tomto období bola spolu s volebnou reformou vyhlásená rozsiahla amnestia pre politických väzňov, čím sa čiastočne dúfalo v ich znovu začlenenie do volebnej arény. Daný krok mal slúžiť ako posilnenie legitimity, ktorú PRI kontinuálne strácala.⁴³ Rovnako ako v predchádzajúcom období sa medzistranícka súťaž konala v rozdielnych volebných systémoch, keď PRI získavala od 96 % do 99 % kresiel v nominálnej zložke. Tento systém podporil a urýchlil eróziu dominantného postavenia PRI, čo sa ukázalo už v roku 1988 pri obavách zo straty víťazstva v Kongrese únie. Tie viedli k ďalšej zo série reforiem, ktorá pretvorila väčšinový zmiešaný systém (MMM) na pomerný zmiešaný systém (MMP) a otvorili tak priestor pre formálne slobodnejšiu súťaž.⁴⁴

⁴¹ K danej situácii prispel aj rozkol vnútri PAN (viď. Eisenstadt 2004: 168 – 169).

⁴² Pozri Eisenstadt: *Courting Democracy in Mexico*, s. 169 – 170; Peschard: *El fin del sistema de partido hegemónico*, s. 468 – 469; Smith, P. H. (1990): Mexico since 1946. In: Bethel, L. (ed.): *The Cambridge History of Latin America*. Volume VII: Latin America since 1930: Mexico, Central America and the Caribbean. Cambridge: Cambridge University Press, s. 134.

⁴³ Pozri Wise, C. (2003): Mexico's Democratic Transitions: The Search for New Reform Coalitions. In: Wise, C.; Roett, R. (eds.): *Post-Stabilization Politics in Latin America: Competition, Transition, Collapse*. Washington: Brookings Institution Press, s. 165; Kašpar; Mánková (2000): *Dějiny Mexika*, s. 260.

⁴⁴ Podobný záver v istom smere konštatoval i Sartori keď správne predpokladal, že v prípade otvorenia súťaže by systém hegemonnej strany prestal existovať, ako následok odstránenia prohibívneho penále, ktoré uvalil

PRI v snahe zabrániť volebnej porážke iniciovala reformu, ktorej cieľom bolo zaistiť väčšinu pre víťaznú stranu (3. obdobia). S týmto zámerom došlo vo voľbách v roku 1988 k zmene volebného systému (samotná reforma bol uskutočnená v roku 1987), ktorého základné črty mali zabrániť porážke PRI. Volebný systém sa opäť skladal z dvoch zložiek, pričom v nominálnej sa volilo v 300 jedno mandátových a v proporčnej v piatich štyridsať mandátových obvodoch (200M). Cieľom systému bolo nadreprezentovať veľké a malé strany a sťažiť prístup k mandátom stredne veľkým stranám.⁴⁵ To sa malo diať na základe zavedenie dvoch skupín pravidiel, ktoré mali definovať prerozdelenie mandátov víťaznej strane (1. skupina) a všetkým ostatným (2. skupina). Princíp spočíval v postupe, ktorý víťaznej strane udeľoval prémii (do výšky 251M), ktorá bola priznaná v prípade, že subjekt nezískal 51 % hlasov (neskôr opravené na 50 % + 1 hlas).⁴⁶ Rovnako ak strana získala podporu v rozmedzí 51 % až 70 % jej zisk mandátov bol proporčne navýšený z PR zložky. Posledným pravidlom zvýhodňujúcim víťaznú stranu bolo nariadenie, ktoré odkazovalo na prípad, že strana získa 70 a viac % hlasov, čím je zákon prideliť 350M. PRI zároveň výrazne zasiahla do fungovania Federálnej volebnej komisie, čím iniciovala vlnu nevdôve opozičných subjektov, smerujúcich k nedôvere spojenej s falšovaním výsledkov.⁴⁷ Kontroverznosť a násilnosti (opozičné protesty a štrajky), ktoré v priebehu volieb existovali, vygenerovali bezprecedentný posun v straníckej súťaži a spečatili proces pomalej zmeny systému politických strán. Výsledky, ktoré voľby vygenerovali mali dve základné dopady: a) v inštitucionálnej oblasti nastala zmena, keď po prvý krát v mexickej histórii PRI stratila 2/3 väčšinu potrebnú pre prijatie ústavných dodatkov; b) ideologický posun, ktorý inicioval ďalšiu liberalizáciu viedol k otvoreniu straníckej súťaže a konečný prerod systému politických strán.⁴⁸

Medziobdobie, ktoré nasledovalo po „prvej“ z porážok PRI (1988) bolo vo volebnej aréne charakterizované ďalšou reformou, ktorej dopad mal odzrkadľovať tlak predovšetkým

hegemonický vzorec na stranícke štiepenie a úteky Sartori: *Strany a stranické systémy*, s. 240; Horcasitas; Weldon: *Reforming Electoral Systems in Mexico*, s. 212 – 213; Peschard: *El fin del sistema de partido hegemónico*, s. 469 – 472; Craig; Cornelius: *Houses divided, Parties and political reform in Mexico*, s. 285, 289 – 297; Grayson, G. W. (2006): *Mexico: From Corporatism to Pluralism?* In: Wiadrea, H. J.; Klinee, H. F. (eds.): *Latin American politics and development*. New York : Westview Press, s. 390.

⁴⁵ Predovšetkým PAN, pozri Eisenstadt: *Courting Democracy in Mexico*, s. 44 – 49.

⁴⁶ Pozri Craig; Cornelius: *Houses divided, Parties and political reform in Mexico*, s. 285, 289 – 297; Grayson: *Mexico: From Corporatism to Pluralism?*, s. 391; Wise: *Mexico's Democratic Transitions*, s. 165.

⁴⁷ Pozri Horcasitas; Weldon: *Reforming Electoral Systems in Mexico*, s. 214 – 217; porov. Peschard: *El fin del sistema de partido hegemónico*, s. 476 – 485.

⁴⁸ Pozri Horcasitas; Weldon: *Reforming Electoral Systems in Mexico*, s. 217.

novovzniknutej PRD k vyššiemu proporcionálnemu výsledku volieb. Napriek snahe PRD o presadenie danej vízie volebného systému nebolo možné o ňom uvažovať a to z dôvodu zhody PAN a PRI na nutnosti zabezpečiť vysokú mieru vládnuteľnosti. Ak sme volebný systém z roku 1988 definovali cez klauzule zaisťujúce väčšinu, tak reforma z roku 1990 operovala s formulami, ktoré tento efekt ešte znásobovali. Počet hlasov, ktorý víťazná strana musela dosiahnuť pre zisk prémie sa znížil na 35 % na národnej úrovni, pričom volebný systém operoval dokonca s piatimi podmienkami pri prerozdeľovaní mandátov vzhľadom na zisk jednotlivých strán.⁴⁹

K ďalšej reforme došlo v roku 1994, keď sa opustil princíp vládnuteľnosti a systém sa nasmeroval k takzvanej „definitívnej reforme“ z roku 1997, ktorá existuje dodnes.⁵⁰ Tieto zmeny odzrkadľovali dynamiku, ktorou sa systém vyznačoval a odkazovali na stratu dominancie PRI budovanú v priebehu 20. storočia.⁵¹ V období po „definitívnej reforme“ volebný zákon prešiel istým spôsobom výraznou zmenou ešte pred voľby v roku 2009. Ta zahŕňala predovšetkým úpravu vzťahov vzhľadom k politickým stranám, financovanie a dohľad nad politickými kampaňami, reguláciu súťaže a s tým spojené princípy rovnosti, organizáciu Federálneho volebného inštitútu a zásady prepočítavania hlasov.⁵² Vo volebnej formule, ani v základných typologických rysoch zmena nenastala.⁵³

Podľa aktuálnej úpravy sú voľby do dolnej komory parlamentu konané na základe personalizovaného pomerného volebného systému (MMP)⁵⁴, každé tri roky, pričom je

⁴⁹ Pozri Horcasitas; Weldon: *Reforming Electoral Systems in Mexico*, s. 218; Craig; Cornelius: *Houses divided, Parties and political reform in Mexico*, s. 285 – 288, 289 – 297; Wise: *Mexico's Democratic Transitions*, s. 165.

⁵⁰ Pozri Horcasitas; Weldon: *Reforming Electoral Systems in Mexico*, s. 223 – 230; Wise: *Mexico's Democratic Transitions*, s. 165 – 166.

⁵¹ Pozri Merino M., S. (2007): La transición democrática. In Basurto Romero, J.; Merino Martínéz, S.; Villalba Hidalgo, C. (eds., 2007): *Antología desarrollo económico, político y social de México II*. México D.F.: D. R. Universidad Nacional Autónoma de México, s. 573 – 576; Eisenstadt: *Courting Democracy in Mexico*, s. 49 – 51.

⁵² Pozri Instituto Federal Electoral – IFE (2009): *Reform 2009*. On-line text http://www.ife.org.mx/portal/site/ifev2/Reform_2009_English (18. 10. 2009).

⁵³ Pre viac informácií Centro para el Desarrollo Democrático – CDD (2009): *El sistema de cómputo de votos en elecciones federales. Mexico: Instituto Federal Electoral*. On-line text http://www.ife.org.mx/documentos/Reforma_Electoral/docs/Computos.pdf, (7. 2. 2010); Centro para el Desarrollo Democrático – CDD (2009): *Análisis comparativo de la reforma electoral constitucional y legal 2007-2008. Mexico: Instituto Federal Electoral*. on-line text http://www.ife.org.mx/documentos/Reforma_Electoral/docs/AC_RefElect0708.pdf (7. 2. 2010); Centro para el Desarrollo Democrático – CDD (2009): *Administración del tiempo del Estado en radio y televisión para fines electorales. Mexico: Instituto Federal Electoral*. On-line text http://www.ife.org.mx/documentos/Reforma_Electoral/docs/Tiempo-RadioTV.pdf (7. 2. 2010).

⁵⁴ Pozri Instituto Federal Electoral – IFE (2009): *Mexican Electoral System*. On-line text http://www.ife.org.mx/portal/site/ifev2/The_Mexican_Electoral_System (18. 10. 2009); Langston, J. (2007): Strong Parties in Struggling Party System: Mexico in the Democratic Era. In: Webb, P.; White, S. (2007): *Party Politics in New Democracies*. Oxford: Oxford University Press, s. 264 – 247; niektorí autori hovoria o zmiešanom systéme

obsadzovaných päťsto kresiel. Podľa volebnej formuly, ktorá má zabezpečiť predovšetkým vysoký stupeň proporcionality, je tristo mandátov prerozdeľovaných väčšinovo v jedno mandátových obvodoch a zvyšných dvesto kresiel prostredníctvom listinného pomerneho systému, v piatich volebných obvodoch, po štyridsať mandátov. Ústava definuje formy obmedzení a prémie, ktoré môže subjekt vo voľbách do dolnej komory získať a upravuje tak nimi konečné výsledky volieb. Základný predpoklad, ktorý ústavná listina stanovuje je fakt, že žiadny subjekt nemôže získať viac ako tristo mandátov v súčte z pomernej i väčšinovej zložky. Snahou tohto opatrenia je zabránenie situácii, v ktorej by subjekt so ziskom tristo a viac mandátov operoval s potrebnou 3/5 väčšinou na zmenu ústavy. Ústavný poriadok vylučuje prípad, v ktorom by ústavu menila jedna strana.

Na základe snahy o proporcionálne výsledky volebný zákon dovoľuje strane získať nad rámec dokonalej proporcionality len toľko mandátov, aby konečný počet kresiel nepresiahol osem percentnú hranicu v pomere k skutočným odovzdaným hlasom celoštátne. Príkladom je situácia, v ktorej strana získa vo voľbách 35 % hlasov, pričom výsledok nemôže pretvoriť na viac ako 43 % mandátov (teda 215 z celkových 500 kresiel). Toto pravidlo má zároveň svoju výnimku; v prípade, že strana získa v dolnej komore viac mandátov ako jej prináleží na základe pomerných výsledkov a to spôsobom, že skutočný zisk sa rovná súčtu mandátov pomernej časti a priamych mandátov relatívne väčšinovej zložky, pričom platí, že mandáty z väčšinovej časti prekročili 8% hranicu nad rámec povolenej disproporcionality, sa pravidlo neuplatňuje a priame mandáty sú subjektu ponechané. Modelová situácia operuje so stranou X, ktorá získal vo voľbách 235 mandátov, čo predstavuje zisk 47 % z celkového počtu kresiel, ale v pomernej zložke zaznamenala len 35 % (nárok na 175 mandátov). V tomto prípade sa neaplikuje pravidlo o 8% hranici, ktoré bolo spomenuté v predchádzajúcom výklade a strane je ponechaných 12 % mandátov (60M) nad rámec dokonalého proporčného rozdelenia.

Celkový proces zmien volebného systému odzrkadľuje dynamiku, ktorou sa mexická politická scéna konca 80-tych a v priebehu 90-tych rokov vyznačovala. Tlaky na liberalizáciu systému a otvorenie súťaže boli kontinuálne reflektované v prijímaných volebných reformách,

s väčšinovými účinkami – MMM, porov. Horcasitas; Weldon: *Reforming Electoral Systems in Mexico*, s. 225 – 226; Massicotte, L.; Blais, A. (1999): Mixed electoral systems: a conceptual and empirical survey. In: *Electoral Studies* 18 (1999), s. 341-366, tu s. 353; Ferrera, F.; Herron, E. S. (2005): Going It Alone? Strategic Entry under Mixed Electoral Rules. In: *American Journal of Political Science*, Vol. 49, No. 1, s. 16-31, tu s. 22.

ktoré spätne definovali vyjednávanie v politických arénach. Voľby v tomto kontexte predstavujú dôležitý katalyzátor zmien, ktoré boli následkom, ale i príčinou samotnej úpravy volebného systému. Je možné sa domnievať, že s ohľadom na silno vnímanú rétoriku falšovania volieb, zohrali dané reformy striedavo legitimizačný a delegitimizačný apel vo vzťahu k pozícii PRI. Spolu so spoločenskou frustráciou to podporilo celkovú zmenu stranického formátu a modifikáciu fungovania systému politických strán.

PREROD STRANÍCKEHO SYSTÉMU

V minulosti bolo úlohou stranického systému legitimizovať režim prostredníctvom prítomnosti určitej formy súťaže proti vládnucej strane. Tým sa vytváral istý kontrolovaný priestor, skrz ktorého boli jednotlivé sociálne hnutia nútené súťažiť vo volebnej aréne. V súčasnosti musí stranický systém plniť okrem iného úlohu efektívneho kanálu, prostredníctvom ktorého sú prenášané požiadavky sociálnych hnutí a iných segmentov spoločnosti. V tomto systéme je pozícia PRI oslabená i vďaka reformám volebného systému, ktoré sa podarilo presadiť v Kongrese, čím sa výrazne obmedzila možnosť falšovania volebných výsledkov (viď vyššie). Situácia, ktorá bola naznačená v predošlom výklade a týkala sa úbytku podpory PRI na konci 80-tych rokov dvadsiateho storočia, súvisela nie len s legislatívnymi zmenami, ale i s celkovou premenou voličského prostredia.

Koncom osemdesiatych a začiatkom deväťdesiatych rokov dvadsiateho storočia bol profil voličskej základni v Mexiku úplne odlišný od toho, na ktorom vystavala PRI v prvej polovici dvadsiateho storočia svoje hegemónické postavenie.⁵⁵ Zmena, ktorá kontinuálne prebiehala od polovice 20. storočia neustále erodoval elektorát PRI, čo sa systematicky podpisovalo na ziskoch v parlamentných a prezidentských voľbách. V roku 1950 57 % populácie žilo v relatívne izolovaných vidieckych komunitách pod 2500 obyvateľov, kde voličská mobilizácia prebiehala na základe neformálnych väzieb s lokálnymi autoritami – tiež nazývanými kazikmi. V roku 1980 v týchto oblastiach žilo len 34 % populácie a 41% všetkých Mexičanov bolo situovaných

⁵⁵ Pozri Ames, B. (1970): Bases of Support for Mexico's Dominant Party. In: *American Political Science Review*, Vol. 64, No. 1, s. 153-67; Walton, J.; Sween. J. A. (1971): Urbanization, Industrialization, and Voting in Mexico: A Longitudinal Analysis of Official and Opposition Party Support. In: *Social Science Quarterly*, Vol. 52, No. 3, s. 721-45; Klesner, J. L. (1993): Modernization, Economic Crisis, and Electoral Alignment in Mexico. In: *Mexican Studies*, Vol. 9, No. 2, s. 187-223.

v mestách nad 100tis. obyvateľov. V husto zaľudnených oblastiach strana nedokázala efektívne mobilizovať podporu, čo na druhej strane favorizovalo opozičné subjekty a sťažovalo to falšovanie hlasov. Druhým faktorom je celkový prerod populácie Mexika, keď sa mediánový vek obyvateľstva pohybuje na hranici 17 rokov, čo znamená, že veľká časť obyvateľstva nemá priamu skúsenosť s reformami z 30. rokov a ich výsledkom po druhej sv. vojne.⁵⁶

Geografická podpora jednotlivých strán je v tomto kontexte pochopiteľne značne rozdielna a často odzrkadľuje historické bašty jednotlivých hnutí, pričom ich rozmiestnenie je výrazne regionalizované. Severné a centrálnozápadné oblasti tvoria voličskú základňu PAN, pričom v nich takmer absentuje podpora PRD. Tá je výrazná v južných oblastiach, kde je koncentrované vidiecke obyvateľstvo a najchudobnejšie spoločenské skupiny. PRI si udržiava tradične silnú pozíciu takmer vo všetkých štátoch Mexika s výnimkou centrálnej oblasti. V tomto kontexte vystupuje vzdelanostný profil voličov PAN, PRD a PRI, kde predovšetkým elektorát PRI zaostáva v miere dosiahnutého vzdelania. Z pomedzi troch najsilnejších strán je elektorát Národnej strany akcie (PAN) najviac situovaný do mieste, kde sa koncentruje ekonomicky činná stredná trieda, ktorá dosahuje vyššej úrovne vzdelania. Naopak elektorát PRD má tendenciu byť starší, chudobnejší a väčšinou ho tvoria muži.⁵⁷

Moreno dodáva, že ideologická orientácia je veľmi dôležitý faktor v konečnom rozhodnutí jadra jednotlivých elektorátov: PRI vystupuje ako pravicový subjekt; PAN je stredopravý; PRD ľavicový subjekt.⁵⁸ Napriek tomu, že PRI sama seba prezentuje ako centristickú stranu (vzhľadom na ekonomické otázky), jeho zaradenie na pravo korešponduje s dlhodobou antidemokratickou pozíciou. Toto umiestnenie je však problematické vzhľadom na oslabujúcu sa konfliktnú líniu anti/pro hegemonického systému, pričom sa PRI posúva viac doľava od stredu. Daný trend je možné vysledovať predovšetkým následkom pôsobenia návrhu reformného balíčka, ktorý vypracoval kabinet prezidenta Foxa (2000-2006). Samotný posun je vnímaný primárne ako pragmatické rozhodnutie, ktoré za Madrasovho predsedníctva

⁵⁶ Problém existuje aj s väzbou na tradičné mexické segmenty – roľníci a odbory; viď Craig; Cornelius: *Houses divided, Parties and political reform in Mexico*, s. 262 – 266.

⁵⁷ Pozri Langston: *Strong Parties in Struggling Party System*, s. 244; porov. Klesner, J. L. (2005): *Electoral Competition and the New Party System in Mexico*. In: *Latin American Politics and Society*, Vol. 47, No. 2, s. 103-142, tu s. 110 –118; Fox, J. (2007): *Accountability Politics: Power and Voice in Rural Mexico*. Oxford: Oxford University Press, tu s. 6.

⁵⁸ Pozri Langston: *Strong Parties in Struggling Party System*, s. 244.

charakterizovalo stranu ako pragmaticko-centristický subjekt, schopný vyhrávať voľby v demokratických podmienkach.⁵⁹

Ak sa pokúsím hľadať odpovede na otázky, ktoré odkazujú na charakter stranického systému, musíme uvažovať o pozícii vývoja, ktorý hrá dôležitú úlohu v celej analýze. Ďalej je vhodné zohľadniť názory niektorých mexických intelektuálov, ktorí v súčasnosti odkazujú na celkovú slabosť politických strán a vysokú volatilitu voličov. Práve tí sa skôr ako na strany orientujú na jednotlivých kandidátov, ich charizmu, politický aktivizmus a celkovú schopnosť implementovať plán na riešenie ad hoc sociálnych a ekonomických problémov v krátkom funkčnom období.⁶⁰ Do tohto argumentu vstupuje štúdia Roberta a Wibbelsa z konca dvadsiateho storočia, ktorý skúmali mieru volatility v krajinách Latinskej Ameriky.⁶¹ Ich štúdia konštatuje, že vysoká miera volatility, ktorá je príznačná pre daný región, je výsledkom pôsobenie predovšetkým ekonomických vplyvov – krátkodobých ekonomických záchvevov, ktoré sú neoddeliteľne previazané s mnohými hlbšími inštitucionálnymi a štrukturálnymi faktormi (často spomínané sú fluidné štruktúry konfliktných línií – cleavages v spoločnosti).

Všetky tieto skutočnosti boli reflektované prezidentskými voľbami v roku 1988, ktoré priniesli z pohľadu PRI bezprecedentný výsledok. Kandidát vládnucej strany získal v týchto voľbách menej ako 50 % odovzdaných hlasov (48,7 %), čo predstavovalo viac ako 20% prepad oproti prezidentskému víťazovi z roku 1982. Zvolený prezident Carlos Salinas de Gortari na základe výsledkov vyhlásil, že domnelý stranický systém hegemónnej strany skončil.⁶² Situácia bola prirodzenou reakciou na neschopnosť strany reagovať na problémy akými boli ekonomická kríza, dopady nepopulárnej neoliberalnej politiky a tlaky existujúce vnútri strany.⁶³ Partaj následne nedokázala vo voľbách 1988 pružne reagovať na útoky svojich súperov, ktorých kritika strategicky narúšala jej dominantné postavenie. Odkaz týchto volieb spočíval v záveroch, že

⁵⁹ Pozri tamtiež, s. 244 – 245.

⁶⁰ Pozri Craig; Cornelius: *Houses divided, Parties and political reform in Mexico*, s. 251, 268.

⁶¹ Pozri Roberts, K. M.; Wibbels, E. (1999): Party Systems and Electoral Volatility in Latin America: A Test of Economic, Institutional, and Structural Explanations. In: *The American Political Science Review*, Vol. 93, No. 3, s. 575-590.

⁶² Pozri Craig; Cornelius: *Houses divided, Parties and political reform in Mexico*, s. 249; porov. Amparo Casar, Ma. (2002): Executive – Legislative Relations: The Case of Mexico (1946 – 1997). In: Morgenstern, S.; Nacif, B. (eds.): *Legislative politics in Latin America*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 129 – 130; Smith: *Mexico since 1946*, s. 157.

⁶³ Pozri Borja Ochoa, R. (2007): México, un Estado de espaldas a la nación. In: Basurto Romero, J.; Merino Martínéz, S.; Villalba Hidalgo, C. (eds.): *Antología desarrollo económico, político y social de México II*. México D.F.: D. R. Universidad Nacional Autónoma de México, 530 – 532.

system sa viac otvoril multistraníckej súťaži.⁶⁴ Toto konštatovanie však bolo zdanlivo relevantné len do nasledujúcich kongresových volieb v roku 1991. Strana dokázala vďaka úspešným politickým reformám zmeniť agendu, na ktorej zakladali kritiku opozičné strany a tým spochybnila dohady o zmene formátu stranického systému.⁶⁵ Získala 290 z 300 mandátov obsadzovaných v jedno mandátových obvodoch, rovnako ako drvivú väčšinu senátnych kresiel (PRI dominovala v 31 z 32 federálnych štátov, pričom pod výsledok sa podpísala i volebná reforma z roku 1990). V týchto voľbách sa ďalej ukázalo, že PRI je schopná výrazne profitovať z vyššej voličskej účasti ako opozičné subjekty.⁶⁶ Ďalšie voľby (1994) však zaznamenali znova prepád preferencií (viď IFE 2009c). Tým dochádzalo k dovtedy nepredstaviteľnému oslabovaniu pozície PRI, ktorej strata dominancie nakoniec spôsobila revolučnú zmenu v stranickom systéme v rokoch 2000 a 2006.⁶⁷

Od volieb v roku 1997, keď podpora PRI klesla pod štyridsať percent, sa na politickej scéne výraznejšie presadzujú dve relevantné subjekty – Partido de la Revolución Democrática – PRD a Partido Acción Nacional – PAN. Tie sú schopné konkurovať bývalej hegemonnej strane na všetkých úrovniach vládnutia, čím vytvárajú nový formát v stranickom systéme Mexika.⁶⁸ Tento fenomén nebol náhodný. Charakterizuje ho neustále kontinuálne posilňovanie opozičných subjektov na úkor Revolučnej inštitucionálnej strany v priebehu osemdesiatych a deväťdesiatych rokov 20. storočia.⁶⁹

Proces zmeny stranického systému sa začal v roku 1988 keď v rámci prezidentskej kampani vyzval ľavicový kandidát Cuauhtémoc Cárdenas k vytvoreniu bloku ľavicových subjektov. Tým sa položili základy k vytvoreniu stredo-ľavého subjektu Strany demokratickej revolúcie (Partido de la Revolución Democrática – PRD), ktorá tvorila jeden z dvoch hlavných celkov demokratickej opozície. Problém, ktorý stranu sužoval od začiatku existencie, tkvel vo

⁶⁴ Napriek týmto záverom v systéme stále existovali dohady o podvodoch a konečný výsledok bol založený na vyjednávaní PRI s opozíciou Craig; Cornelius: *Houses divided, Parties and political reform in Mexico*, s. 250; porov. Merino: *La transición democrática*, s. 570 – 573.

⁶⁵ PRI úspešne zvládala boj s ekonomickou recesiou a vysokou infláciou, čím sa do značnej miery oslabil protestný hlas predovšetkým ľavicovej opozície. Pozri Amparo: *Executive – Legislative Relations*, s. 126 –127; Wise: *Mexico's Democratic Transitions*, s. 171 – 177.

⁶⁶ Pozri Craig; Cornelius: *Houses divided, Parties and political reform in Mexico*, s. 262.

⁶⁷ S predznamenaním v rokoch 1988 a 1997; prov. Merino: *La transición democrática*, s. 573 –576.

⁶⁸ Pozri Merino: *La transición democrática*, s. 576 – 577; Langston: *Strong Parties in Struggling Party System*, s. 243.

⁶⁹ Pozri Klesner, J. L. (1998): *Electoral Politics and Mexico's New Party System*. On-line text (lasa.international.pitt.edu/LASA98/Klesner.pdf (17. 1. 2009), s. 5-7; viď predchádzajúci kontext a Tab. 1).

vnútrostraníckej názorovej nejednotnosti, čo sa prejavovalo i v celkovom obraze subjektu pred verejnosťou⁷⁰ V súčasnosti sa PRD podieľa na výraznej kritike neoliberalného prístupu politiky PRI, čím si už v minulosti získavala množstvo jej ľavicových nespokojencov, ktorých presvedčenie nekorešpondovalo s politikou vládnej strany.⁷¹ V roku 2006 sa jej podarilo svoju podporu koncentrovať natoľko, že predbehla stagnujúci PRI a dosiahla pozíciu druhej najúspešnejšej strany v systéme (len do volieb v roku 2009).

V pravej časti spektra sa dlhodobo formovala kresťansko-demokratická formácia Strana národnej akcie (Partido Acción Nacional – PAN), ktorá svojím stredo-pravým programom dopĺňala mozaiku troch najsilnejších subjektov posledných dvoch dekád. Po víťazstve kandidáta PRI Ernesta Zedilla v prezidentských voľbách v roku 1994 došlo zo strany PAN k bezproblémovému uznaniu výsledku volieb, čím sa začali šíriť dohady o jej prípadnej pozícii ako lojálnej opozície voči PRI.⁷² Táto spolupráca sa nakoniec v istom smere potvrdila, keď PAN pomohla zrealizovať určité zámery PRI, čím získali niekoľko významných postov v štátnej správe. Napriek tomu strana predstavovala vhodnú alternatívu len pre voličov zo strednej triedy, pričom v prípade snahy o lepšie výsledky, bol tento fakt identifikovaný ako problémový element.⁷³

Na základe stanovenej pozície sa subjekt transformoval do podoby catch-all strany so stredo-pravou agendou. Cieľom bolo spolupracovať s vládou a prezidentom v období mimo volieb, pričom počas nich vystupovať ako regulárny súper.⁷⁴ Súčasný mexický prezident a vtedajší predseda strany Felipe Calderón to doplnil vyhlásením, že základný kameň úspechu

⁷⁰ Pozri Valdés, L. (1994): Partido de la Revolución Democrática: The Third Option in Mexico. In: Harvey, N.; Serrano, M. (1994): *Party Politics in "An Uncommon Democracy: Political Parties and Elections in Mexico*. London: Institute of Latin American Studies; Bruhn, K. (1997): *Taking on Goliath: The Emergence of a New Left Party and the Struggle for Democracy in Mexico*. University Park: Pennsylvania State University Press.

⁷¹ Napriek tomu, že PRI formálne patrí medzi ľavicové strany (viz vyššie), jej programatika tomu nenasvedčuje. Jedným z hlavných argumentov, ktorý odkazuje na ľavicový pôvod je revolučný charakter strany a snaha o prezentáciu ako všeludového subjektu (PRI sa v priebehu 20. str. pomaly vzdávala revolučných tém a posúvala sa viac do stredu stranického spektra) (Klesner 1998: 12).

⁷² Pozri Klesner: *Electoral Politics and Mexico's New Party System*, s. 16; porov. Merino: *La transición democrática*, s. 573 –576. Rok 1994 bol z pohľadu PRI kritický. 1. 1. 1994 vstúpila do platnosti Zmluva o severoamerickej zóne voľného obchodu (NAFTA), ktorá v mnohých smeroch ohrozovalo predovšetkým poľnohospodárstvo a podnikanie malých a stredných živnostníkov. V reakcii na jej prijatie sa znova objavil odkaz Emiliana Zapatu v podobe povstaleckých hnutí v štáte Chiapas (EZLN). PRI bola vystavená kritike, ktorá súvisela s ekonomickou stagnáciou a negatívnym dopadom prijatej zmluvy, ako aj neustále sa posilňujúcou frustráciou z falšovania volebných výsledkov (porov. Villalba Hidalgo 2007: 501 – 504; Kašpar – Mánková 2000: 260, 266 – 274; Higgins 2004; Skidmore – Smith 2005: 287 – 292).

⁷³ Pozri Klesner: *Electoral Competition and the New Party System in Mexico*, s. 129 – 131.

⁷⁴ Pozri Klesner: *Electoral Politics and Mexico's New Party System*, s. 18.

spočíva vo vytvorení profesionálnej straníckej organizácie a to aj za cenu, že sa jej pôvodná tvár zmení. Samotný charakter strany sa pritom má vyprofilovať do podoby primárne občiansky orientovaného subjektu, ktorý je schopný otvorenej volebnej spolupráce.⁷⁵ Partaj sa pritom formovala ako opozitum ku korporativizmu, klientelizmu a kolektivismu PRI, čo v mnohých smeroch elementárne vylučuje selektívnu výmenu benefitov za politickú podporu v čase volieb.⁷⁶ V kontraste s touto pozíciou vystupuje schopnosť PRD mobilizovať veľké množstvo elektorátu a využiť ho k verejnej podpore na námestiach a v uliciach veľkých miest.⁷⁷

System, ktorý sa sformoval predstavoval trojstranícky formát, v ktorom vzájomné pomery mandátov zďaleka nepripomínali situáciu v 50-tych a 60-tych rokoch minulého storočia. Okrem troch najsilnejších strán sa v systéme etablovalo niekoľko menších (Zelení, Strana práce, Nová Aliancia, Konvergencia a Socialno-demokratická strana), ktoré však vzhľadom na charakter celého systému (viď nižšie) nepredstavujú permanentne výrazné subjekty straníckeho spektra.⁷⁸

STRANÍCKY SYSTÉM V NOVOM TISÍCROČÍ

Trend, ktorý odštartoval v deväťdesiatych rokoch minulého storočia, sa naplno prejavil v roku 2000 pri prezidentských voľbách. Prvý krát v postrevolučnom období získal prezidentské kreslo opozičný kandidát (Vicente Fox, PAN), čím prerušil 71-ročnú nepretržitú vládu PRI.⁷⁹ Situácia z prezidentských volieb sa prejavila i vo voľbách do Kongresu, kde sa potvrdil stále vzrastajúci vplyv PAN a PRD a klesajúce preferencie PRI.⁸⁰ Situácia sa ešte zvýraznila v roku 2003 keď v tzv. „deliacich“ voľbách do dolnej komory kongresu, získala PAN 30,74 % hlasov, PRI 23,17

⁷⁵ Pozri Mizrahi, Y. (1998): *The Costs of Electoral Success: The Partido Acción Nacional in Mexico*. In: Serrano, M. (ed.): *Governing Mexico: Political Parties and Elections*. London: Institute of Latin American Studies, s. 110.

⁷⁶ Pozri Loaeza, S. (1999): *El Partido Acción Nacional: la larga marcha, 1939–1994. Oposición leal y partido de protesta*. Mexico City: Fondo de Cultura Económico; Mizrahi, Y. (2003): *From Martyrdom to Power: Mexico's National Action Party*. Notre Dame: University of Notre Dame Press.

⁷⁷ Podobná schopnosť je stále prítomná i u PRI, viď Langston: *Strong Parties in Struggling Party System*, s. 259 – 260.

⁷⁸ Pozri Langston: *Strong Parties in Struggling Party System*, s. 249.

⁷⁹ Pozri Grayson: *Mexico: From Corporatism to Pluralism?*, s. 393 – 396; Wise: *Mexico's Democratic Transitions*, s. 187 – 193; Skidmore, T. E.; Smith, P. H. (2005): *Modern Latin America*. New York, Oxford: Oxford University Press, s. 292 –294; Merino: *La transición democrática*, s. 578; Instituto Federal Electoral – IFE (2000a): *Elección de Presidente de los Estados Unidos Mexicanos*. On-line text <http://www.ife.org.mx/documentos/RESELEC/esta2000/inipres.htm> (18. 10. 2009).

⁸⁰ Vo voľbách do dolnej komory parlamentu získalo PAN 38.29 % hlasov, PRI 36.89 % a PRD 18.67 % (PAN a PRD kandidovali v koalíciách s menšími subjektmi) (IFE 2000b). Podobné výsledky boli zaznamenané pri voľbách do Senátu: PAN 38,20 %, PRI 36,66 %, PRD 18,85 % (IFE 2000c).

% a PRD 17,60 % (rozdiel medzi víťazom a druhým v poradí bol viac než sedem percentuálnych bodov). Tým sa potvrdil rozpad sústavy najskôr hegemonickéj a následne predominantnej pozície PRI (viď tab. 1).

Tab. 1: Volebné výsledky do dolnej komory parlamentu (%), 1961-2009.

	PAN	PRI	PPS	PARM	PDM	PCM PSUM PMS	PST PFCRN	PVEM	PT	Ostatní
1961	7.6	90.3	1.0	0.5	-	-	-	-	-	-
1964	11.5	86.3	1.4	0.7	-	-	-	-	-	-
1967	12.5	83.8	2.2	1.4	-	-	-	-	-	-
1970	14.2	83.6	1.4	0.8	-	-	-	-	-	-
1973	16.5	77.4	3.8	2.0	-	-	-	-	-	-
1976	8.9	85.2	3.2	2.7	-	-	-	-	-	-
1979	11.4	74.2	2.7	1.9	2.2	5.3	2.2	-	-	-
1982	17.5	69.3	1.9	1.3	2.3	4.4	1.8	-	-	1.3
1985	16.3	68.2	2.1	1.7	2.9	3.4	2.6	-	-	2.9
1988	18.0	50.4	9.2	6.1	1.3	4.5	10.2	-	-	0.5
1991	17.7	61.4	1.8	2.1	1.1	8.3	4.3	1.4	1.1	1.5
1994	26.8	50.3	0.7	0.9	0.4	16.7	1.1	1.4	2.6	0.3
1997	25.8	38.0	0.3	-	0.7	25.0	1.1	3.7	2.5	0.1
2000	39.1 ^a	37.8	-	0.8	-	19.1 ^a	-	^(a)	^(a)	2.1
2003	31.8	38.1 ^b	-	-	-	18.2	4.1 ^b	2	-	5.3
2006	33.4	28,2 ^c	-	-	-	30	-	^(c)	^(c)	7.4
2009	28	36.9	-	-	-	12.2	-	6.7	3,7	6.8

(a) V roku 2000 PVEM (neskôr premenovaný na Zelení - Verde) vytvorilo koalíciu s PAN; PT vytvorilo koalíciu s PRD

(b) Vo voľbách 2003 PVEM vytvorilo koalíciu s PRI (Alianza para Todos)

(c) V roku 2006 kandidovalo PVEM spolu s PRI; PT vytvorilo koalíciu s PRD

Zdroj: Klesner (2005): *Electoral Competition and the New Party System in Mexico*, s. 107; Instituto Federal Electoral – IFE (2009e): *Resultado de los Cómputos de Circunscripción Plurinominal de la elección de Diputados por el principio de Representación Proporcional Nacional*. On-line text https://pef2009.ife.org.mx:51443/reportes_computos/nacionales/ComputosRP_Nac.html (7. 2. 2010); Instituto Federal Electoral – IFE (2010): *Sistema de Consulta de la Estadística de las Elecciones Federales 2008 - 2009 y Atlas de Resultados 1991 – 2009*. On-line text <http://www.ife.org.mx/documentos/RESELEC/SICEEF/principal.html> (7. 2. 2010).

V roku 2006 sa prezidentské voľby niesli v duchu úplnej porážky PRI, keď kandidát nominovaný touto stranou skončil až na treťom mieste, pričom hlavný súboj sa odohral medzi

nominantmi PAN a PRD.⁸¹ Podobné výsledky boli zaznamenané aj vo voľbách do dolnej a hornej komory parlamentu. V tomto volebnom roku došlo k výraznej zmene a presunu voličskej podpory medzi jednotlivými stranami, čo viedlo k značnej strate v ziskoch PRI a prepad na tretie miesto v poradí úspešnosti subjektov (IFE 2006b; IFE 2006c). Zdalo sa, že systém sa pomaly začína stabilizovať a definuje ho primárne trojstranícky formát s prítomnosťou niekoľkých malých subjektov s nízkym významom.⁸² Posledné voľby v roku 2009 však tento záver čiastočne narušili.

Voľby konané 5. júla 2009 znamenali pre PRI návrat k moci. Potvrdili to výsledky parlamentných i guvernérskych volieb, kde strana získala na úkor PAN dve guvernérské kreslá. PRI získala vo voľbách do dolnej komory takmer 37% podporu (36,94 %) a dokázala tak poraziť svojho súpera o viac ako deväť percentuálnych bodov (PAN získala 28,01 % hlasov). Strana demokratickej revolúcie (PRD), ktorá v posledných prezidentských voľbách prehrala súboj o prezidentské kreslo s PAN, o menej ako jeden percentuálny bod, získala z ich pohľadu slabých 12,19 % hlasov. Výsledky znamenali totálne víťazstvo PRI, ktorá takmer zdvojnásobila svoj zisk poslaneckých kresiel zo 106 na 241 mandátov – 48,2 %.⁸³ Spolu so Stranou zelených (Verde), ktorá získala 3,4 % kresiel (17 mandátov) a je PRI blízka, má v dolnej komore väčšinu potrebnú pre presadzovanie vlastnej agendy.⁸⁴ PAN zaznamenala výrazný prepad z 206 na 147 mandátov – 29,4 %; PRD získala 14,4 % a 72 kresiel (IFE 2009d). Rovnováha síl sa v priebehu troch rokov znova úplne pretvorila, čo odkazuje na slabú zakotvenosť voličov a ich silnú volatilitu.

V tomto prostredí volebných výhier a porážok vystupuje silné memento, ktoré odkazuje na fakt, že od roku 1997 nie je žiaden z troch hlavných subjektov schopný získať absolútnu väčšinu v parlamentných voľbách. V mnohých smeroch za daný stav môže pôsobenie volebného systému, ktorý svojím nastavením odráža proporcionálne kritéria naňho kladené.⁸⁵ V tomto

⁸¹ V súboji medzi kandidátmi PAN a PRD zvíťazil Felipe Calderón s 35,89 % (PAN), zatiaľ čo jeho súper Andrés Manuel López Obrador (PRD) prehral tesne so ziskom 35,31 %. Úplný prepad zaznamenala PRI, keď jej kandidát Roberto Madrazo získal len 22,26 % (IFE 2006a).

⁸² Pozri Langston: *Strong Parties in Struggling Party System*, s. 243.

⁸³ Pozri Selee, A.; Putnam, K. (2009): *Mexico's 2009 Midterm Elections: Winners and Losers*. Mexico Institute, Woodrow Wilson International Center for Scholar. On-line text <http://wilsoncenter.org/events/docs/Mexico's%20Midterm%20Elections%20F2.pdf> (18. 9. 2009), s. 1.

⁸⁴ Zelení uzavreli v roku 2000 volebnú alianciu s PAN, ktorá umožnila kandidátom malej strany umiestniť päť kandidátov na najvyššie miesta kandidátnej listiny PAN. V roku 2001 sa táto aliancia rozpadla a Zelení sa priklonili k spolupráci s PRI. Langston: *Strong Parties in Struggling Party System*, s. 249.

⁸⁵ Pozri Langston: *Strong Parties in Struggling Party System*, s. 245.

prostredí sa pohybuje od roku 1988 index efektívneho počtu strán nad úrovňou troch subjektov, pričom víťazstvo v prezidentských voľbách je možné dosiahnuť ziskom 34 % – 36 % hlasov. To odkazuje na schopnosť všetkých troch hlavných subjektov dosiahnuť úspech, ktorý v špecifickom mexickom prostredí záleží výrazne na charismatickej osobnosti.

Na toto konštatovanie nadväzujú závery plynúce z výskumu, ktoré uskutočnil Moreno na základe dát z konca 90-tych rokov. Podľa jeho prieskumu voliči skepticky až protichodne hodnotia pôsobenie a funkciu politických strán v straníckom systéme, keď vnímajú stranícke subjekty ako centrálnych aktérov v politickej aréne, ale zároveň posudzujú ich pôsobenie negatívne.⁸⁶ S týmto záverom súvisí i zhruba 30 % nezakotvených voličov, ktorých preferencie rozhodujú konkrétne voľby a závisia výrazne na ad hoc situáciách, v ktorých vystupujú charismatický kandidáti.⁸⁷

S novým straníckym systémom a usporiadaním hlavných politických subjektov súvisí i konštituovanie konfliktných línií, ktorých relevancia sa mení v čase a priestore, pričom sa v nich odzrkadľuje dynamika straníckeho systému. Dominguez a McGann identifikovali na konci hegemonnej éry (1999) konfliktné línie v podobe ideologicko-ekonomických prístupov k celkovej modernizácii krajiny, ako aj charakter a pozíciu štátu v ekonomike. Reziduálnou konfliktnou líniou ostal spor týkajúci sa udržania dominancie PRI, či viac prodemokratické smerovanie.⁸⁸ Tieto rozpory tvoria dôležité premenné, ktoré charakterizujú politickú prax v dolnej komore Kongresu, pričom silno vplyvajú na konkrétnu politickú agendu a interakcie politických strán pri jej prijímaní.⁸⁹

DYNAMIKA SYSTÉMU

Politická prax a vypozerované vzorce straníckej súťaže, ako aj výrazná pozícia volebných reforiem, tvoria oporné body v posudzovaní systému politický strán Spojených štátov mexických. V tomto kontexte musia byť do výstupných hodnotení inkorporované typologické rozdielnosti,

⁸⁶ Pozri Merino: *La transición democrática*, s. 228; Langston: *Strong Parties in Struggling Party System*, s. 251; Nacif, B. (2002): *Understanding Party Discipline in the Mexican Chamber of Deputies: The Centralized Party Model*. In: Morgenstern, S.; Nacif, B. (eds.): *Legislative politics in Latin America*. Cambridge: Cambridge University Press.

⁸⁷ Prejavuje sa predovšetkým v prezidentských voľbách na národnej úrovni.

⁸⁸ Pozri Langston: *Strong Parties in Struggling Party System*, s. 259.

⁸⁹ Pozri Rivera, G. (2008): *Cleavage Structures and the Changing Party System in Mexico*. MPSA Annual National Conference, Palmer House Hotel, Chicago, IL, Apr 3, 2008.

vyskytujúce sa v prostredí Latinskej Ameriky, ktoré vysvetľujú odchýlky v charakteristikách mexickej demokracie. Tým je možné aspoň v základných rysoch postihnúť dynamiku, ktorou sa prostredie vyznačuje a lepšie tak charakterizovať tento úsek sociálnej reality.

V prípade Mexika je značne komplikované hovoriť o nejakej forme koalíčnej spolupráce, založenej na koalíčných zmluvách známých z európskeho prostredia. Vláda je prostriedkom výkonnej moci, ktorej hlavou je prezident. Koalície sa nevytvárajú a podpora pre jednotlivé návrhy je získavaná na základe ad hoc prípadov, pričom je často krát vymenená za presadenie inej politickej agendy, alebo zisky v inej politickej aréne.⁹⁰ V tomto kontexte je problematické hľadať odpoveď na otázky týkajúcich sa vládnych usporiadaní vzhľadom na neexistujúcu tradíciu tohto druhu vládnutia. Prezidentský systém a tri silné, pomerne vyrovnané subjekty spôsobujú, že nie len na federálnej, ale i na štátnej úrovni existujú hojné prípady kohabitácie, ktorých kolapsu zabraňujú sieťovo usporiadané konfliktné línie.⁹¹ Tento trend je relevantný predovšetkým pre obdobie posledných dvadsiatich rokov, keď sa celkovo oslabovala pozícia PRI a tá následne musela hľadať podporu pre svoje návrhy inde.⁹²

Ak sa pokúsime aplikovať Sartoriho kritérium počtu na prostredie Mexika zistujeme, že za relevantné strany je možné počítať tri hlavné subjekty majúce výrazné zastúpenie v parlamente (PAN, PRI, PRD), pričom sporadicky získavajú relevanciu i menšie strany viac či menej reziduálneho charakteru. Z pohľadu povahy fragmentovanosti stranického systému je vhodné hovoriť o tom mexickom ako *v súčasnosti fragmentovanom* s poznámkou, že daný stav existuje od roku 1988 do súčasnosti, pričom v tohtoročných voľbách bol výsledok deliaci PRI od zisku absolútnej väčšiny tesný.

Od konca dominancie PRI, ktoré v tomto kontexte môžeme datovať rokom 1997, bolo malé strany možné počítať v sartoriovskom duchu len v období 1997 – 2000, keď svojimi ziskami (spolu s PRD a PAN) blokovali legislatívu prezidenta Ernesta Zedilla (PRI) a po voľbách 2009, keď Zelení predstavujú kľúčových spojencov PRI.⁹³ Napriek spomínaným prípadom malé subjekty v parlamente figurujú a ich relevancia sa zvyšuje volebnými koalíciami s jednou z veľkých strán. Ľavicová agenda sa sústreďuje okolo PRD a jej programovo blízkym stranám,

⁹⁰ Pozri Klesner: *Electoral Politics and Mexico's New Party System*, s. 16.

⁹¹ Pozri Langston: *Strong Parties in Struggling Party System*, s. 250.

⁹² Pozri Instituto Federal Electoral – IFE (2009): *Reform 2009*.

⁹³ Pozri Langston: *Strong Parties in Struggling Party System*, s. 247; Sartori: *Srovnávací ústavní inženýrství*, s. 102 – 106.

zatial' čo pravicová je koncentrovaná prostredníctvom PAN. PRI ako stredová strana do svojho programu inkorporuje prvky neoliberalizmu, ale i ľavicovej politiky, čo jej umožňuje hľadať podporu skrz cele poslanecké grémium. Samozrejme vždy podľa konkrétneho ad hoc návrhu.

Ak sa naša analýza presunie k identifikácii ideologickej vzdialenosti v sartoriánskom duchu a teda k stanoveniu typu stranického systému, závery, ktoré boli prezentované v predošlom výklade (predovšetkým ideologická vzdialenosť subjektov a ich forma kooperácie), odkazujú daný stranický systém na typ umierneného pluralizmu.⁹⁴ V Mexiku existuje relatívne malá ideologická vzdialenosť medzi relevantnými subjektmi, pričom je možné vypozerovať geograficky príznačné bipolárne koaličné usporiadanie. Toto tvrdenie je istým spôsobom obhájiteľné v prípade prijatia záveru, že vytváranie koncentrovanej ad hoc podpory je forma koaličnej spolupráce, čo následne stimuluje i charakter dostredivej súťaže.⁹⁵ Pre kontrolu je vhodné použiť ďalšie doplnkové kritéria, ktorých potvrdenie odkazuje na prípadné pochybnosti vo vzťahu k polarizovanému pluralizmu. Stranický systém Mexika neobsahuje typické antisystémové strany a nefiguruje tu bipolárna opozícia.

Langston označuje systém za trojstranický, čo dokladá tvrdením opierajúcim sa o výsledky prezidentských volieb z roku 2006.⁹⁶ Klesner dodáva, že na federálnej úrovni sa jedná o trojstranický formát, ale v jednotlivých štátoch prebieha súťaž predovšetkým medzi PRI a jednou z ďalších dvoch veľkých strán. Nikdy sa nevedie súboj medzi všetkými troma naraz.⁹⁷ V tomto kontexte treba znova zdôrazniť značnú nekonvenčnosť systému politických strán, ktorý figuruje v prezidentskom systéme a jeho stále prebiehajúcu adaptáciu na nové podmienky po zmenách, ktoré sa kontinuálne dejú od volieb v roku 1988.⁹⁸

Tento vývoj je výrazne poznačený charakterom volebného systému a reformami, ktoré sa neustále dejú od prvej polovice 20. storočia. Tlaky na zvýšenie proporčionálneho výstupu volieb a postupná erózia predominantného postavenie PRI znamenajú na začiatku 21. storočia novú kapitolu v demokratickej histórii krajiny. V nej sa začínajú prejavovať snahy o ďalšie premeny

⁹⁴ Viest' Diskusiu o tom, či posledné voľby znamenali návrat PRI do pozície predominantnej strany je značne predčasné a danú problematiku bude možné hodnotiť až s odstupom času.

⁹⁵ Pozri Sartori: *Strany a stranické systémy*, s. 185 – 199.

⁹⁶ Pozri Langston: *Strong Parties in Struggling Party System*, s. 250.

⁹⁷ Pozri Klesner: *Electoral Competition and the New Party System in Mexico*, s. 109.

⁹⁸ Pozri Sartori, G. (2001): *Srovnávací ústavní inženýrství: zkoumání struktur, podnětů a výsledků*. Praha : Sociologické nakladatelství, s. 102 – 106; Shugart, M. S.; Mainwaring, S. (1997): *Presidentialism and democracy in Latin America: Rethinking the terms of the debate*. In: Shugart, M. S.; Mainwaring, S. (eds.): *Presidentialism and democracy in Latin America*. Cambridge : Cambridge University Press, s. 12 – 54.

tradičných charakteristík, ktorých dopad ovplyvňuje fungovanie politického života. Stále viac sa hovorí o ďalšej výraznej reforme, ktorej predmetom má byť legislatívna úprava týkajúca sa možnosti znovuzvolenia prezident, senátorov a poslancov a následné zvýšenie úrovne zodpovednosti a kontinuálnosti volených úradov.⁹⁹ Na výsledku týchto diskusií bude závisieť stabilita a transparentnosť budúcich vládnych elít, ktoré tradične konštruujú stretý v priestore volebnej arény a inštitucionálnych pravidiel hry.

ZDROJE

- Ames, B. (1970): Bases of Support for Mexico's Dominant Party. In: *American Political Science Review*, Vol. 64, No. 1, s. 153-67.
- Amparo Casar, Ma. (2002): Executive – Legislative Relations: The Case of Mexico (1946 – 1997). In: Morgenstern, S.; Nacif, B. (eds.): *Legislative politics in Latin America*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Borja Ochoa, R. (2007): México, un Estado de espaldas a la nación. In: Basurto Romero, J.; Merino Martínez, S.; Villalba Hidalgo, C. (eds.): *Antología desarrollo económico, político y social de México II*. México D.F.: D. R. Universidad Nacional Autónoma de México.
- Brooker, P. (2000): *Non-Democratic Regimes: Theory, Government and Politics*. Hampshire: Macmillan Press.
- Bruhn, K. (1997): *Taking on Goliath: The Emergence of a New Left Party and the Struggle for Democracy in Mexico*. University Park: Pennsylvania State University Press.
- Centro para el Desarrollo Democrático – CDD (2009a): *El sistema de cómputo de votos en elecciones federales. Mexico: Instituto Federal Electoral*. On-line text http://www.ife.org.mx/documentos/Reforma_Electoral/docs/Computos.pdf, (7. 2. 2010).
- Centro para el Desarrollo Democrático – CDD (2009b): *Análisis comparativo de la reforma electoral constitucional y legal 2007-2008. Mexico: Instituto Federal Electoral*. on-line

⁹⁹ Pozri MILENIO (2010): *Plantearán PRD y PRI acotar el presidencialismo*. On-line text <http://www.milenio.com/node/343137> (19. 2. 2010).

- text http://www.ife.org.mx/documentos/Reforma_Electoral_docs/AC_RefElect0708.pdf (7. 2. 2010).
- Centro para el Desarrollo Democrático – CDD (2009c): *Administración del tiempo del Estado en radio y televisión para fines electorales*. Mexico: Instituto Federal Electoral. On-line text http://www.ife.org.mx/documentos/Reforma_Electoral/docs/Tiempo-RadioTV.pdf (7. 2. 2010).
- Craig, A. L.; Cornelius W. A. (1995): Houses divided, Parties and political reform in Mexico. In: Mainwaring, S.; Scully T. R. (eds.): *Building Democratic Institutions: Party Systems in Latin America*. Stanford: Stanford University Press.
- Dominguez, J.; Lawson, C. (2004) (eds.): *Mexico's Pivotal Democratic Elections*. Palo Alto: Stanford University Press.
- Eisenstadt, T. A. (2004): *Courting Democracy in Mexico: Party Strategies and Electoral Institution*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Esquiél, G.; Marquéz, G. (2007): Some Economic Effects of Closing the Economy: The Mexican Experience in the Mid-Twentieth Century. In: Edwards, S.; Esquiél, G.; Marquéz, G. (eds.): *The decline of Latin American economies: Growth, Institutions, and Crises*. Chicago & London: Chicago University Press.
- Ferrera, F.; Herron, E. S. (2005): Going It Alone? Strategic Entry under Mixed Electoral Rules. In: *American Journal of Political Science*, Vol. 49, No. 1, s. 16-31.
- Foster, L. V. (2007): *A Brief History of Mexico*. New York: Checkmark Books.
- Fox, J. (2007): *Accountability Politics: Power and Voice in Rural Mexico*. Oxford: Oxford University Press.
- Grayson, G. W. (2006): Mexico: From Corporatism to Pluralism? In: Wiadrea, H. J.; Klinee, H. F. (eds.): *Latin American politics and development*. New York : Westview Press.
- Higgins, N. P. (2004): *Understanding the Chiapas Rebellion*. Austin: University of Texas Press.
- Horcasitas, J. M.; Weldon, J. A. (2003): Reforming Electoral Systems in Mexico. In: Shughart, M. S.; Wattenberg, M. P. (eds.): *Mixed-member Electoral System: The Best of Both worlds?* Oxford: Oxford University Press
- Horcasitas, R. P. (2007): La consolidación del nuevo orden institucional en México (1929 - 1940). In Basurto Romero, J.; Merino Martínéz, S.; Villalba Hidalgo, C. (eds.): *Antología*

desarrollo económico, político y social de México II. México D.F.: D. R. Universidad Nacional Autónoma de México.

Instituto Federal Electoral – IFE (2000a): *Elección de Presidente de los Estados Unidos Mexicanos.* On-line text <http://www.ife.org.mx/documentos/RESELEC/esta2000/inipres.htm> (18. 10. 2009).

Instituto Federal Electoral – IFE (2000b): *Elección de Diputados por Representación Proporcional.* On-line text <http://www.ife.org.mx/documentos/RESELEC/esta2000/iniderp.htm> (18. 10. 2009).

Instituto Federal Electoral – IFE (2000c): *Elección de Senadores por Representación Proporcional.* On-line text <http://www.ife.org.mx/documentos/RESELEC/esta2000/inisenrp.htm> (18. 10. 2009).

Instituto Federal Electoral – IFE (2006a): *Elección de Presidente de los EUM.* On-line text <http://www.ife.org.mx/documentos/RESELEC/esta2000/inisenrp.htm> (18. 10. 2009).

Instituto Federal Electoral – IFE (2006b): *Elección de Diputados.* On-line text http://www.ife.org.mx/documentos/Estadisticas2006/diputadosrp/gra_diprp_1.html (18. 10. 2009).

Instituto Federal Electoral – IFE (2006c): *Elección de Senadores.* On-line text http://www.ife.org.mx/documentos/Estadisticas2006/senadoresrp/gra_senrp_1.html (18. 10. 2009).

Instituto Federal Electoral – IFE (2009a): *Reform 2009.* On-line text http://www.ife.org.mx/portal/site/ifev2/Reform_2009_English (18. 10. 2009).

Instituto Federal Electoral – IFE (2009b): *Mexican Electoral System.* On-line text http://www.ife.org.mx/portal/site/ifev2/The_Mexican_Electoral_System (18. 10. 2009)

Instituto Federal Electoral – IFE (2009c): *Elección de presidente de los Estados Unidos Mexicanos 1991 – 2003.* On-line text http://www.ife.org.mx/portal/site/ifev2/Comparativo_de_resultados_1991-2003 (18. 10. 2009).

Instituto Federal Electoral – IFE (2009d): *Estadísticas de las Elecciones Federales 2009.* On-line text http://prep2009.ife.org.mx/PREP2009/nacionalVPC_B.html (18.10.2009).

Instituto Federal Electoral – IFE (2009e): *Resultado de los Cómputos de Circunscripción Plurinominal de la elección de Diputados por el principio de Representación Proporcio-*

- nal Nacional*. On-line text [https:// pef2009.ife.org.mx:51443/reportes_computos/nacionales/ComputosRP_Nac.html](https://pef2009.ife.org.mx:51443/reportes_computos/nacionales/ComputosRP_Nac.html) (7. 2. 2010).
- Instituto Federal Electoral – IFE (2010): *Sistema de Consulta de la Estadística de las Elecciones Federales 2008 - 2009 y Atlas de Resultados 1991 – 2009*. On-line text <http://www.ife.org.mx/documentos/RESELEC/SICEEF/principal.html> (7. 2. 2010).
- Jašová, A. (2009): *Mexiko v boji proti drogovým kartelům a ilegálnímu obchodu s drogami*. Nepublikovaná bakalářská práce. Brno: Fakulta sociálních studií MU.
- Kaufman, R. R.; Bazdresch, C.; Heradia, B. (1994): Mexico: Radical Reform in Dominant Party System. In: Haggard, S.; Webb, S. B. (1994): *Voting for Reform: Democracy, Political Liberalization and Economic Adjustment*. New York: Oxford University Press.
- Kašpar, O.; Mánková, E. (2009): *Dějiny Mexika*. Praha: Nakladatelství lidové noviny.
- Kašpar, O.; Mánková, E. (2000): *Dějiny Mexika*. Praha: Nakladatelství lidové noviny.
- Klesner, J. L. (1993): Modernization, Economic Crisis, and Electoral Alignment in Mexico. In: *Mexican Studies*, Vol. 9, No. 2, s. 187-223.
- Klesner, J. L. (1998): Electoral Politics and Mexico's New Party System. On-line text (lasa.international.pitt.edu/LASA98/Klesner.pdf) (17. 1. 2009).
- Klesner, J. L. (2005): Electoral Competition and the New Party System in Mexico. In: *Latin American Politics and Society*, Vol. 47, No. 2, s. 103-142.
- Labastida, J. (2007): De la unidad nacional al desarrollo estabilizador (1940 - 1970). In: Basurto Romero, J.; Merino Martín, S.; Villalba Hidalgo, C. (eds.): *Antología desarrollo económico, político y social de México II*. México D.F.: D. R. Universidad Nacional Autónoma de México.
- Lains, P. (2007): Before the Golden Age: Economic Growth in Mexico and Portugal, 1910–1950. In: Edwards, S.; Esquié, G.; Marquéz, G. (eds.): *The decline of Latin American economies: Growth, Institutions, and Crises*. Chicago & London: Chicago University Press.
- Langston, J. (2007): Strong Parties in Struggling Party System: Mexico in the Democratic Era. In: Webb, P.; White, S. (2007): *Party Politics in New Democracies*. Oxford: Oxford University Press.

- Lerner, B.; Ralsky, S. (2007): El Caudillismo nacional: la búsqueda de la integración. In: Basurto Romero, J.; Merino Martínez, S.; Villalba Hidalgo, C. (eds.): *Antología desarrollo económico, político y social de México II*. México D.F.: D. R. Universidad Nacional Autónoma de México.
- Linz, J. J. (2000): *Totalitarian and Authoritarian Regimes*. London: Lynne Rienner Publisher.
- Loeza, S. (1999): *El Partido Acción Nacional: la larga marcha, 1939–1994. Oposición leal y partido de protesta*. Mexico City: Fondo de Cultura Económico.
- Magaloni, B. (2005a): Voting for Autocracy: Hegemonic Party Survival and its Demise in Mexico. On-line text <http://www.international.ucla.edu/cms/files/Magaloni.pdf> (6. 2. 2010).
- Magaloni, B. (2005b): The Demise of Mexico's One-Party Dominant Regime. In: Hagopian, F.; Mainwaring, S. P. (eds.): *The third wave of democratization in Latin America: Advances and setbacks*. New York: Cambridge University Press
- Massicotte, L. – Blais, A. (1999): Mixed electoral systems: a conceptual and empirical survey. In: *Electoral Studies* 18 (1999), s. 341-366.
- Maurer, N.; Haber, S. (2007): Related Lending: Manifest Looting or Good Governance? Lessons from the Economic History of Mexico. In: Edwards, S.; Esquiel, G.; Marquéz, G. (eds.): *The decline of Latin American economies: Growth, Institutions, and Crises*. Chicago & London: Chicago University Press.
- Merino M., S. (2007): La transición democrática. In Basurto Romero, J.; Merino Martínez, S.; Villalba Hidalgo, C. (eds., 2007): *Antología desarrollo económico, político y social de México II*. México D.F.: D. R. Universidad Nacional Autónoma de México.
- MILENIO (2010): *Plantearán PRD y PRI acotar el presidencialismo*. On-line text <http://www.milenio.com/node/343137> (19. 2. 2010).
- Mizrahi, Y. (1998): The Costs of Electoral Success: The Partido Acción Nacional in Mexico. In: Serrano, M. (ed.): *Governing Mexico: Political Parties and Elections*. London: Institute of Latin American Studies.
- Mizrahi, Y. (2003): *From Martyrdom to Power: Mexico's National Action Party*. Notre Dame: University of Notre Dame Press.

- Nacif, B. (2002): Understanding Party Discipline in the Mexican Chamber of Deputies: The Centralized Party Model. In: Morgenstern, S.; Nacif, B. (eds.): *Legislative politics in Latin America*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Peschard, J. (2007): El fin del sistema de partido hegemónico. In: Basurto Romero, J.; Merino Martín, S.; Villalba Hidalgo, C. (eds.): *Antología desarrollo económico, político y social de México II*. México D.F.: D. R. Universidad Nacional Autónoma de México.
- Purcell, J. F. H.; Purcell, S. K. (1976): Machine Politics and Socio-economic Change in Mexico. In: Wilkie, J. W.; Meyer, M. C.; de Wilkie, E. M. (eds.): *Contemporary Mexico: Papers of the IV International Congress on Mexican History*. Berkeley: University of California Press.
- Rivera, G. (2008): *Cleavage Structures and the Changing Party System in Mexico*. MPSA Annual National Conference, Palmer House Hotel, Chicago, IL, Apr 3, 2008.
- Roberts, K. M.; Wibbels, E. (1999): Party Systems and Electoral Volatility in Latin America: A Test of Economic, Institutional, and Structural Explanations. In: *The American Political Science Review*, Vol. 93, No. 3, s. 575-590.
- Sartori, G. (2001): *Srovnávací ústavní inženýrství: zkoumání struktur, podnětů a výsledků*. Praha : Sociologické nakladatelství.
- Sartori, G. (2005): *Strany a stranické systémy : schéma pro analýzu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Selee, A.; Putnam, K. (2009): Mexico's 2009 Midterm Elections: Winners and Losers. Mexico Institute, Woodrow Wilson International Center for Scholar. On-line text [http://wilsoncenter.org/events/docs/Mexico's%20Midterm%20Elections %20F2.pdf](http://wilsoncenter.org/events/docs/Mexico's%20Midterm%20Elections%20F2.pdf) (18. 9. 2009).
- Skidmore, T. E.; Smith, P. H. (2005): *Modern Latin America*. New York, Oxford: Oxford University Press.
- Shugart, M. S.; Mainwaring, S. (1997): Presidentialism and democracy in Latin America: Rethinking the terms of the debate. In: Shugart, M. S.; Mainwaring, S. (eds.): *Presidentialism and democracy in Latin America*. Cambridge : Cambridge University Press.

- Smith, P. H. (1990): Mexico since 1946. In: Bethel, L. (ed.): *The Cambridge History of Latin America*. Volume VII: Latin America since 1930: Mexico, Central America and the Caribbean. Cambridge: Cambridge University Press.
- Torres, B. (2007): El esfuerzo económico. In: Basurto Romero, J.; Merino Martín, S.; Villalba Hidalgo, C. (eds.): *Antología desarrollo económico, político y social de México II*. México D.F.: D. R. Universidad Nacional Autónoma de México.
- Valdés, L. (1994): Partido de la Revolución Democrática: The Third Option in Mexico. In: Harvey, N.; Serrano, M. (1994): *Party Politics in "An Uncommon Democracy: Political Parties and Elections in Mexico*. London: Institute of Latin American Studies.
- Villalba Hidalgo, C. (2007): La administración de Ernesto Zedillo; entre el libre comercio y el fin del partido democrático. In: Basurto Romero, J.; Merino Martín, S.; Villalba Hidalgo, C. (eds.): *Antología desarrollo económico, político y social de México II*. México D.F.: D. R. Universidad Nacional Autónoma de México.
- Walton, J.; Sween. J. A. (1971): Urbanization, Industrialization, and Voting in Mexico: A Longitudinal Analysis of Official and Opposition Party Support. In: *Social Science Quarterly*, Vol. 52, No. 3, s. 721-45.
- Weldon, J. (1997): The Political Source of Presidentialism in Mexico. In: Mainwaring, S.; Shugart, M. S. (eds.): *Presidentialism and Democracy in Latin America*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wise, C. (2003): Mexico's Democratic Transitions: The Search for New Reform Coalitions. In: Wise, C.; Roett, R. (eds.): *Post-Stabilization Politics in Latin America: Competition, Transition, Collapse*. Washington: Brookings Institution Press.

Zoznam skratiek

- FDN - Demokratický národný front
PAN - Strana národnej akcie
PARM - Autentická strana mexickej revolúcie
PC - Strana Karedenistov
PCM - Komunistická strana Mexika
PDM - Demokratická strana Mexika

PFCRN	- Strana karedenistickej fronty národnej obnovy
PMS	- Mexická socialistická strana
PMT	- Mexická strana pracujúcich
PNA	- Národná agrárna strana
PNL	- Národná robotnícka strana
PNR	- Národná revolučná strana
PP	- Ľudová strana
PPS	- Ľudovú socialistickú stranu
PRD	- Strana demokratickej revolúcie
PRI	- Inštitucionálna revolučná strana
PRT	- Revolučná strana pracujúcich
PSE	- Socialistická strana juhovýchodu
PST	- Socialistická strana pracujúcich
PSUM	- Zjednotená socialistická strana Mexika
PT	- Robotnícka strana
PVEM	- Ekologická zelená strana Mexika
UGOCM	- Všeobecná únia robotníkov a roľníkov Mexika
UNS	- Národná anarchosyndikalistická únia
FPTP	- systém prvého v cieľi
MMM	- väčšinový zmiešaný systém / zmiešaný systém s väčšinovým účinkom
MMP	- pomerný zmiešaný systém / personalizovaný pomerný systém
PR	- proporčný